

II-osa

TERVE-KURSSIN OHJAAJAN OPAS



HUUMEITA KÄYTTÄVIEN TERVEYSNEUVONTATYÖ VANKILOISSA:

I osa	TERVEYSNEUVONNAN PERUSTEET
II osa	TERVE-KURSSIN OHJAAJAN OPAS
III osa	TERVE-KURSSIN OPETUSSISÄLLÖT

KRITS Terve-projekti 2005–2008

© Kriminaalihuollon tukisäätiö 2009
Toim. Liisa Uusitalo ja Eeva Tamminen

TERVE-KURSSIN KUVAUS

Ohjelman kehittäjä	Kriminaalihuollon tukisäätiö: Rangaistukseen tuomittujen huumeiden käyttäjien Terveystieto- ja vertaistukiprojekti TERVE 2005-2008
Lähestymistapa	Huumeiden käytön haittojen vähentäminen, matalan kynnyksen terveysneuvonta, ryhmä- ja yksilötyö, ryhmä- ja vertaisvaikutus
Määrittely	Lyhyt, ryhmämuotoinen, informoiva ja motivoiva päihdekurssi
Kohderyhmä ja rekrytointi	<ul style="list-style-type: none"> • Päihderiippuvaiset kuntoutukseen sitoutumattomat tai siihen heikosti sitoutuneet vangit • Informointi ilmoitustaulun tai työntekijöiden kautta • Valinta Ritan, Ransun, terveydenhuollon tulohaastattelun ja päihdehaastattelujen pohjalta
Keskeiset tavoitteet Vaikuttamisen alueet Sisältö	<ul style="list-style-type: none"> • Vähentää osallistujalle, läheisille ja vertaisille huumeiden käytöstä aiheutuvia terveydellisiä ja sosiaalisia riskejä sekä haittoja, kannustaa itsestä huolehtimiseen • Riskinotto (tilannekohtainen), riskikäyttäytyminen (käytännöt), uskomukset vs. tutkittu tieto • Lähtötason kartoitus, kahdeksan terveysneuvontateeman osallistava opetus, vertaistehtävät, opitun testaus, suullinen ja kirjallinen palaute
Ryhmän koko	6- 8 henkilöä
Kurssin kesto ja rakenne	<ul style="list-style-type: none"> • Teematapaamisia on 8 • Tapaamisia voi olla enemmän tai vähemmän, tärkeää räätälöidä olosuhteisiin ja ryhmän tarpeisiin sopivaksi • Tapaamisen kesto 2 tuntia, sisältäen yhden tauon • Vertaistehtävänä opitun tiedon jako kurssin ulkopuolisille vangeille: kummioppilas, tietokilpailut • Kurssin suorittanut saa todistuksen
Ryhmän ohjaajat	Työpari: sairaanhoitaja/hoitaja ja päihdeohjaaja/ohjaaja
Tarvittava ohjaajakoulutus	<p>Huumeita käyttävien Terveysneuvontatyön koulutus RSKK 3 + 2 päivää päihde/ohjaajille ja sairaan/hoitajille, välitehtävänä ryhmänohjausharjoitus ja tutustumiskäynti lähimpään terveysneuvontapisteeseen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ohjaajanopas mahdollistaa ryhmänohjauksen ilman ohjaajakoulutusta, <u>jos</u> toinen ohjaajista on osallistunut koulutukseen <u>ja</u> toisellakin ohjaajalla on aiempaa kokemusta päihdetyöstä ja osallistavasta ryhmäohjauksesta • Terveysneuvontatyön koulutus antaa hyvät taidot hyödyntää terveysneuvontaa myös yksilötyön osana
Tilat ja tarvikkeet	Rauhallinen luokka tai muu erillinen huone, fläppitaulu, mahdollisuus DVD-filmin katseluun

SISÄLLYS:

1. TERVE-KURSSIN ESITTELY	3
Kohderyhmä	4
Ryhmän ajoitus ja motivaatio	5
Ohjaajat	5
Terve-kurssin tavoitteet	6
Sisältö ja perustelut	6
Toteutus ja kustannukset	7
2. TERVEYSNEUVONNAN TOIMINTAPERIAATTEET	8
Ongelmalähtöisyys ja omakohtaisuus	8
Asiantuntijuuden vaihto	9
Matalakynnyksisyys	10
Vertaisoppiminen ja vertaisopettaminen	11
3. REKRYTOINTI JA RYHMÄN KOKOAMINEN	13
Rekrytointi ja kurssille haku	13
Rekrytointihaastattelu	14
Kokemuksia rekrytoinnista	15
Ryhmän muodostaminen	16
4. KURSSIVALMISTELUT	17
Käytännön valmistelut ja työnjaosta sopiminen	17
Tutustuminen kokeen käytön vaihtoehtoihin	18
Tutustuminen erilaisten vankiryhmien tarpeisiin	19
Tutustuminen läpimeneviin teemoihin	22
5. MENETELMÄT JA TOTEUTUS	23
Ryhmänohjaus työparin kanssa	23
Ryhmän aloitus	24
Ryhmäkerran kulku	24
Vuorovaikutteisen ja ongelmalähtöisen ryhmän ohjaus	26
Vertaisvaikutus ja vertaisoppiminen	27
Vinkkejä ryhmänohjaukseen	29
Terve-opetusmateriaali	30
Ryhmän päättäminen	30
Kurssilaisten suullinen ja kirjallinen palaute	33
6. KURSSIN ARVIOINTI JA RAPORTOINTI	34
Arviointimenetelmät	34
Esimerkkejä: mistä voit kerätä arviointitietoa	35
Esimerkkejä: miten raportoit, jaat tietoa ja saat palautetta	36
7. LOPUKSI	37
LÄHDEKIRJALLISUUS JA SUOSITELTAVAA LUETTAVAA	38
Liite 1. Kurssi-ilmoitus ilmoitustaululle	39
Liite 2. Rekrytointihaastattelulomake	41
Liite 3. Ilmoitus kurssille hyväksymisestä	43
Liite 4. Kurssitodistus	45
Liite 5. Kurssikerran arviointi	47
Liite 6. Koko kurssin arviointi	49

1. TERVE-KURSSIN ESITTELY

Rikosseuraamusalan koulutuskeskus on järjestänyt Terveysneuvontatyön ohjaajakoulutusta vuodesta 2008 alkaen. Tavoitteena on järjestää yksi koulutus vuosittain. Koulutusmallin on tuottanut Kriminaalihuollon tukisäätiön Terve-projekti.

Vangeille suunnattu Terve-kurssi on kehitetty pääkaupunkiseudun Terveysneuvontapisteissä toteutettavan Lumipallo-vertaiskoulutuksen (Belgia) ja EU:n vankiloissa toteutetun koulutusmallin (Hollanti) pohjalta. Mallien kehittämisen mahdollisti yhteistyö Jokelan, Keravan, Hämeenlinnan ja Helsingin projektivankiloiden kanssa. Tervekurssin vaikuttavuus perustuu Maailman terveysjärjestön yhteenvetokatsaukseen vankilassa toteutettujen huumehaittojen vähentämistoimien ja terveysneuvonnan tuloksellisuudesta (Vankilat, päihteet ja haittojen vähentäminen, WHO 2005).

Terve-kurssi on lyhyt, ryhmämuotoinen informoiva ja motivoiva päihdekurssi, joka on suunnattu päihdekuntoutukseen motivoitumattomille vangeille. Terve-kurssin neljä lähestymistapaa ovat:

- Ongelmalähtöisyys ja omakohtaisuus
- Asiantuntijuuden vaihto
- Matalakynnyksisyys
- Vertaisoppiminen ja vertaisopettaminen

Terve-kurssin opetussisällöt (tutkittu tieto) sekä ohjaajan ja kurssilaisen välinen dialogi (kokemustieto) vuorottelevat. Keskeistä on käyttäjän omien kokemusten ja ongelmien esiin tuominen, tiedon kyseenalaistaminen, väärän tiedon purkaminen ja oikaiseminen kahdeksan ryhmätapaamisen aikana. Aiheina ovat:

1. HEPATIITTI
2. HIV
3. YLIANNOSTUS JA EA
4. PISTÄMÄTTÄ PARAS
5. PÄIhteet JA MIELENTERVEYS
6. SEKSUAALISUUS
7. PÄIHDEHOITO JA TERVEYSNEUVONTA
8. KERTAUS, VIDEO, KURSSIN LOPETUS



Asiantuntijuuden vaihtoa tapahtuu, kun kurssilainen saa tutkittua tietoa huumeista, niiden vaikutuksista ja riskeistä sekä välineitä huumeista aiheutuvien haittojen vähentämiseen. Ohjaaja puolestaan saa tietoa mm. käyttökulttuuriin liittyvistä riskeistä ja uusia kysymyksiä selvitettäväkseen. Molempien tieto karttuu.

Matalakynnyksisyys edellyttää, että ryhmään on helppo osallistua ja siellä on turvallista olla. Osallistuminen on vapaaehtoista, ryhmässä läsnä oleminen riittää. On myös tärkeää, ettei häiritsisi liikaa muita omalla levottomuudellaan. Monet päihdekurssit ovat liian vaativia vielä esiharkintavaiheessa oleville, jotka jo tiedostavat käytön haittoja, mutta käytön lopettaminen ei ole toistaiseksi onnistunut.

Vertaisvaikutusta tapahtuu esimerkkien ja keskustelun myötä jo Terve-ryhmässä. Vaikuttaminen jatkuu, kun kurssilainen jakaa oppimaansa tietoa sellissä, gongilla ja perhetapaamisissa. Vertaistehtävät helpottavat opettamista ja keskustelua muiden vankien kanssa. Kokemuksen mukaan vangit ovat kiinnostuneita terveystiedosta ja jakavat sitä mielellään eteenpäin.

Kohderyhmä: kuka sopii ryhmään?

► Päihteidenkäyttö

- huumeita käyttävä/käyttänyt vanki, joka ei ole toistaiseksi motivoitunut tai suhtautuu avoimen kielteisesti päihdekuntoutukseen
- käyttöön liittyy riskinottoa, piikkihuumeidenkäyttöä, runsasta sekakäyttöä
- suhtautuu kielteisesti terveysneuvontapisteen palveluihin tai ei jostain erityisestä syystä ole halunnut käyttää palveluita
- päihteettömyystoive on, mutta keinoja ja voimavaroja on niukasti, tavoitteet vielä epärealistisia vrt. esiharkintavaihe
- päihdekuntoutuja, joka ei ole sitoutunut korvaushoitoon, oheiskäyttöä on toistuvasti
- päihteiden käyttö liittyy rikolliseen käyttäytymiseen

► Päihtymystila

- kurssilaisen oltava osallistumiskuntoinen: määrätyt lääkkeet vs. oheiskäyttö?
- voidaan poistaa kesken tunnin, jos häiritsee liikaa ryhmän muita jäseniä - kysy aina myös ryhmäläisiltä, mikä heistä on häiritsevää!
- motivoidaan osallistumaan hyväkuntoisena, sovitaan ryhmäkäytännöistä ja otetaan kurssin alussa jo puheeksi osallistujien mahdollinen päihtymystila
- pidä kahdenkeskiset keskustelut ryhmäläisen kanssa ennen ja jälkeen ryhmän, jos ongelmia on näkyvissä

► Sosiaaliset taidot ja oppimisvalmiudet

- kyseessä matalan kynnyksen kurssi eli riittää kun vaan jaksaa tulla ryhmään: ei tarvita erillisiä perusteluja, ei tarvitse puhua ja hiljaisuus on sallittua!
- ei vaadita erityisiä taitoja, sopii vaikka todettu oppimisvaikeuksia
- luku- tai kirjoitustaidon puuttekaan ei ole este

► Psyykkinen tila

- useimmat hyötyvät kurssista, koska mielenterveysongelmien itsehoito päihteillä on yleistä ja aineiden käyttö taas lisää ongelmia
- sopii hyvin vangille, jota henkilökunta kuvaa ”toivottomaksi tapaukseksi”, joita on vaikea sijoittaa mihinkään toimintaan!

► Yleistä

- edellä mainitut kriteerit täyttävää vankia pyritään aktiivisesti ohjaamaan ryhmään
- sopii hyvin myös romaneille: heillä on usein puutteelliset terveystiedot, vaikka hygienia- ja puhtauskäsitys on romanikulttuurissa korostunut
- ikä ei aseta esteitä ryhmään osallistumiselle: päihteiden käyttöön liittyvä riskinotto ja -käyttäytyminen määrittelevät, sopiiko ryhmään vai ei

Kohderyhmä: kuka ei sovi ryhmään?

- avoimen psykoottinen tai sosiaalisesti estynyt vanki, jos todennäköistä, että eri tilanteisiin ja ryhmässä oloon liittyy merkittäviä pelkoja
- liian dominoiva vanki, jos vie muilta paljon tilaa ryhmätilanteessa
- korvaushoitoon hyvin sitoutunut päihdekuntoutuja
- päihdekuntoutukseen osallistuvat vangit (HUOM osa teemoista, esimerkiksi hiv-, hepatiitti- ja mielenterveysteemat ovat tarpeellisia ja sopivia)

Ryhmän ajoitus ja motivaatio

- nuorille ja ensikertalaisille kurssi sopii erityisesti vankeustuomion alkuvaiheessa, jolloin he saavat ennakkotietoa vankilan käyttökulttuurista ja sen vaaroista
- pitkän linjan käyttäjille kurssi sopii myös ennen vapautumista: kuntoutumista on tapahtunut tuomion aikana, vapauduttaessa käyttö taas helpottuu tai muuttuu, jolloin vaarana on erityisesti opiaattien käyttötausta johtuva yliannostusriski
- tuomion alkuvaihe ei sovelias kaikille, koska vastaanottavuus voi olla huonoa sokkivaiheen takia tai kuntokin on huono
- osallistumismotivaatiota voi hetkellisesti alentaa muutokset tuomion pituudessa, lähestyvä vapautuminen, hoitamaton masennus, kaikenlaiset elämänmuutokset, kuten naimisiin meno, atk-kurssi tms.

Vangilla itsellään ei tarvitse olla mitään erityisiä perusteluita sille miksi haluaa tulla kurssille, riittää kun hän on halukas osallistumaan ja jaksaa tulla paikalle. Motivaatiota muutokseen tai päihdekuntoutukseen ei tarvitse olla kurssille tullessa: se saattaa syntyä kurssin aikana, jos on syntyäkseen. Jotta kurssi säilyy matalakynnyksisenä ja motivoivana, ei kurssin keskeyttämisestä tulisi seurata sanktioita!

Terve-kurssi soveltuu niillekin vangeille, joille yleensä ei ole mitään kurssia tai toimintaa tarjolla.

Ohjaajat: kuka sopii ohjaajaksi?

- Osallistuminen viisipäiväiseen (3+2) Huumeita käyttävien Terveysneuvontatyön koulutukseen Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa antaa pätevyyden ohjata ryhmiä. Koulutuksen välitehtävänä ovat ryhmänohjausharjoitukset ja tutustumiskäynti lähimpään terveysneuvontapisteeseen.
- Terveysneuvontatyön koulutukseen osallistunut päihdeohjaaja/ohjaaja ja sairaanhoitaja/hoitajatyöpari ohjaa Terve-ryhmiä. Kuntoutustehtävissä toimivat muutkin työntekijät, joilla eo. taustaa, voivat mahdollisesti toimia ohjaajina. Jotta ryhmä rakentuisi turvalliseksi ja luottamusta herättäväksi, virkanimikkeiden vartija ja vankeinhoitoesimies kohdalla tulee huomioida työtehtävien sisällöllinen luonne. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus vastaa koulutuksesta ja kurssin vastuupettaja valitsee koulutuksen osallistujat kuten muihinkin täydennyskoulutuksiin.
- Ohjaajanopas mahdollistaa Terve-ryhmänohjauksen myös ilman ohjaajakoulutusta jos toinen ohjaajatyöparin ohjaajista on sen käynyt ja toisella ohjaajalla on aiempaa kokemusta päihdetyöstä ja osallistavasta ryhmänohjauksesta.
- Huomion arvoista on myös se, että terveysneuvontatyönkoulutus antaa hyvät valmiudet terveysneuvonnan soveltamiseen osaksi yksilötyötä.

Terve-kurssin tavoitteet

Vähentää vangille, läheisille ja vertaisille huumeiden käytöstä aiheutuvia terveydellisiä ja sosiaalisia riskejä sekä haittoja; kurssi antaa luotettavaa tietoa riskeistä ja vaihtoehdoista, kannustaa itsestä ja toisista huolehtimiseen.

- korvata uskomuksiin ja väärinkäsityksiin perustuvaa tietoa tutkitulla tiedolla
- vähentää tilannekohtaista riskikäyttäytymistä sekä pysyviä riskikäytäntöjä
- voimaannuttaa itsestä ja toisista huolehtimiseen

Sisältö ja perustelut

Huumeiden käytön haittojen vähentäminen on **keskeinen osa vankilan päihdetyötä ja päihdestrategiaa, joiden avulla pyritään vähentämään uusintarikollisuutta.** Suurimmalla osalla rangaistukseen tuomituista on todettu päihderiippuvuus ja monet heistä ovat heikosti kuntoutukseen sitoutuneita. Huumeita myyvät ja niitä käyttävät löytävät toisensa myös vankilassa. Päihdekäytön jatkuminen aiheuttaa lisääntyviä terveydellisiä ja sosiaalisia riskitilanteita erityisesti eristetyissä vankilaolosuhteissa, koska

- likaiset välineet, yhteiskäyttö, puutteelliset hygieniatilat, valvonta ja kontrollitoimien pelko sekä kiire altistavat vakaville paikallis- ja yleisinfektioille sekä tartunta-taudeille.

- velkaantumisesta seuraa fyysisen ja psyykkisen väkivallan uhkaa ja hyväksikäyttöä, joka voi ulottua perheeseen ja muihin läheisiin saakka.

Huumeiden käytön haittojen vähentämisellä tarkoitetaan toimintaa, jonka avulla ehkäistään ja vähennetään huumeiden käytöstä aiheutuvia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja asianomaiselle itselleen, hänen ympäristölleen ja yhteiskunnalle. Erilaisin haittojen vähentämistoimin ja asiakkaan voimavarat huomioiden vähennetään haittoja, vaikka itse käyttöä ei siinä tilanteessa pystyttäisikään, tai juuri kyseisellä keinolla pyrittäisi, vähentämään.

Suomen vankiloissa haittojen vähentämistoimet muodostuvat terveysneuvonnasta, käyttövälineiden desinfiointimahdollisuudesta, vapaudessa aloitetun opiaattikorvauksen jatkamisesta sekä kondomien ja liukuvoiteen helposta saatavuudesta. Virkonin saatavuus pesutiloista ja poliklinikoilta on ohjeistettu vankeinhoidon määräyksissä¹.

¹ Vankeinhoitolaitoksen pääjohtaja ja ylitarkastaja ovat ohjeistaneet laitoksia määräyksellä nro 24/011/2006 VANKIEN ASUMINEN JA PERUSHUOLTO <http://www.rikosseuraamus.fi/6569>
Pääjohtaja ja johtava ylilääkäri ovat ohjeistaneet poliklinikat ohjeella nro 15/011/2006 TARTUNTATAUTIEN EHKÄISYYN <http://www.rikosseuraamus.fi/16898.htm>

Toteutus

Jokaisen kurssitapaamisen opetusta ohjaa strukturoitu teemarunko, jonka muodostaa käsikirjan III osa **Terve-kurssin opetussisällöt**:

1. HEPATIITTI
2. HIV
3. YLIANNOSTUS JA EA
4. PISTÄMÄTTÄ PARAS
5. PÄIHTEET JA MIELENTERVEYS
6. SEKSUAALISUUS
7. PÄIHDEHOITO JA TERVEYSNEUVONTA
8. KERTAUS, VIDEO, KURSSIN LOPETUS

Kurssilaisten kokemukset ja tiedontarve ohjaavat teeman käsittelytapaa ja etenemisvauhtia. Tavoitteena on käsitellä yksi aihe (Hepatiitit tai HIV jne.) yhdellä tapaamisella. Muuten asiaa kasaantuu liikaa seuraavaan kertaan, aika ei riitä ja aiheesta toiseen pomppiminen tekee oppimisen vaikeammaksi. Pieni kertaus ja toistokin on aina tarpeen - se onkin eri asia.

Asiantuntijuuden vaihto ja tilan antaminen kurssilaisille asettaa haasteita ohjaajille. Teemassa pysymistä ja kurssilaisten osallistumisen hallintaa helpottaa se, että ohjaajia on kaksi. Teemojen opetussisällöt on rakennettu mahdollisimman selkeiksi, jotta tärkeimmät asiasisällöt olisi helppo käsitellä. Oppimisessa hyödynnetään ryhmä- ja vertaisprosesseja sekä vertaistoimintaharjoituksia. Moniammatillisen ohjaaja-työparin asiantuntemus ja ryhmänohjaajataidot karttavat ryhmäkokemusten myötä nopeasti – ryhmä opettaa!

Kustannukset

- mehu- ja kahvitarjoilut
- moniste- ja paperikulut
- mahdolliset maksulliset esitteet (tilaa valmiiksi koottu esitepaketti Hlinnasta VHL Terveystieteiden osaston sihteeriltä)
- ulkopuolisten kouluttajien matka- ja/tai palkkakulut huomioitava huom. yhteiset asiakkaat eli jotkut tahot voivat tulla myös ilmaiseksi!
- koska kurssit toteutetaan kuntoutus- ja terveydenhuoltoyksiköiden yhteistyönä, on hyvä neuvotella talokohtaisesti myös kustannusten jakamisesta (ellei siitä ole tehty laajempaa linjausta)



Yhdellä kurssikerralla käsitellään yksi teemakokonaisuus.

2. TERVEYSNEUVONNAN PERIAATTEET

Terveyskasvatus ymmärretään perinteisesti vaikuttamisena terveyskäyttäytymiseen: ihminen saa uutta tietoa, joka lisää hänen tietoisuuttaan, ymmärrysvaihtoehtojen olemassaoloon kasvaa ja vaikuttaa lopulta käytännön taitoihin, jotka muuttava toimintaan terveyttä edistävästi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastyön työkaluina käytetään yleisesti ratkaisukeskeistä menetelmää, NLP:tä, kognitiivista lähestymistapaa, motivoivaa haastattelua, transteoreettista muutosvaihemallia, retkahduksenhoito-ohjelmaa jne. Erilaisten lähestymistapojen kirjo rikastuttaa asiakastyötä ja uusia lähestymistapoja kannattaakin omaksua pikkuhiljaa. Voit hyödyntää kaikkia em. taitojasi terveysneuvontatyössä.

Tässä oppaassa keskitytään kuvailemaan terveysneuvontaa Terve-ryhmissä, vaikka neuvontaa tehdään useimmiten osana yksilötyötä. Terveysneuvonnan perustana on **dialoginen vuorovaikutus**:

Terveysneuvonta on työntekijän ja asiakkaan välisessä dialogisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa terveystieteellistä, tutkitun tiedon ja kokemustiedon jakamista, tukea ja palveluohjausta.

Dialogissa rakennetaan uutta ymmärrystä terveysneuvonnan tarpeista ja tavoitteista huomioiden asiakkaan voimavarat.

Tavoitteena on käytön haittojen asteittainen vähentäminen, joka voi johtaa myös päihdekuntoutuspolulle.

Toimintaperiaatteet

Periaate I Ongelmalähtöisyys ja omakohtaisuus

Periaate II Asiantuntijuuden vaihto

Periaate III Matalakynnyksisyys ja turvallisuus

Periaate IV Vertaisoppiminen ja opettaminen

I Ongelmalähtöisyyden ja omakohtaisuuden periaate

Terve-ryhmä antaa ryhmäläiselle luvan puhua **pähteiden käyttöön liittyvistä ongelmista** ja riippuvuudesta eli asioista, joista on vaikeaa puhua, erityisesti vankilassa. Vaikuttava terveysneuvonta perustuu asiakkaan/vangin kokemukseen – hänen tunnistamiinsa **omiin tai lähipiiriin ongelmiin**. Ellei asia kosketa häntä, se ei myöskään tunnu tärkeältä. Kun tärkeisiin kysymyksiinsä saa vastauksia, oppimismotivaatiokin herää terveysasioita kohtaan. Seurauksena on parhaimmillaan päihdekuntoutukseen motivoitumista.

Huumeiden käyttö on laitonta², mutta terveyshaitoista keskustelu ei ole. Vanki saattaakin kokea terveysneuvontaryhmän ja -yksilökeskustelut ainutlaatuisena; hänellä on kerrankin mahdollisuus ja lupa puhua ääneen ja myös kysyä käyttöön liittyvistä terveyshaitoista sekä vertaisilta että työntekijöiltä.

Terve-ryhmäläisten osallisuutta voidaan lisätä käytännössä:

- Kysytään ryhmäläisiltä, mitä he tietävät C-hepatiitin tarttumisesta, miten sitä hoidetaan jne. eli lähdetään liikkeelle kysymällä opetusteemaan liittyviä kysymyksiä, jotka nostavat esiin kurssilaisten omia kokemuksia ja kysymyksiä
- Kurssilaisia voi haastaa kysymällä, ketkä ovat samaa mieltä tai eri mieltä jostain asiasta, ryhmäläisen esittämän kysymyksen voi palauttaa takaisin ryhmälle ratkaisutavaksi ennen kuin ohjaaja tulee mukaan keskusteluun. Koteloituuko C-hepatiitti? Kysy sitä ryhmältä ja korjaa mahdolliset väärinkäsitykset. Perustelee.

Oppimisessa voidaan hyödyntää monenlaisia kuviteltuja tai tosia tarinoita: ekaluokkalaisia opetetaan satujen avulla, sosiaali- ja terveysalalla käytetään usein apuna ”kैसेjä” eli tapaus-selostuksia. Terve-ryhmässä jaetaan kokemuksia ja opitaan ratkomalla tuttuja ongelmia – tarinoita elävästä elämästä. Uutta tietoa rakennetaan sen varaan, mitä ihminen on itse nähnyt ja kokenut päihteisiin liittyen. Samalla puretaan väärää tietoa ja korvataan se faktatiedolla, joiden pohjalle rakennetaan yhdessä uutta toiminta-ideaa.

II Asiantuntijuuden vaihdon periaate

Huumeita käyttävän omaa asiantuntijuutta ja kokemustietoa hyödynnetään oppimisessa. Työntekijöiden ja käyttäjien asiantuntijuuden vaihto on parhaimmillaan dialogia, joka on enemmän kuin osiensa summa (1+1=3).

Ryhmäläisten asiantuntijuuden korostaminen ja hänen asiantuntijaroolinsa säilyttäminen koko ryhmän ajan on tärkeää. **Ohjaajilla on ammatillista asiantuntijuutta ja vangilla kokemustietoa** käytön vaikutuksista ja haitoista. Käyttäjät osallistuvat aktiivisesti, eivätkä ole vain opetuksen kohteena.

Periaatteena on, että toisella osapuolella ei ole enemmän tai parempaa tietoa, vaan tieto on erilaista: lääketieteellistä ym. tutkittua tietoa sekä kokemuksellista tietoa. Keskustelun avulla kaikkien tieto karttuu. Molemmat osapuolet hyötyvät ja oppivat uutta. Moniammatillisen ohjaajatyöparin asiantuntijuus on ryhmän käytettävissä!

Rakentavan ja luottamusta herättävän dialogin edellytys on, että itse huumeidenkäyttöä ei moralisoida. Käyttöä käsitellään neutraalina kriminalisoituna asiana, josta säädetyt lait ja rangaistukset ovat osapuolten tiedossa. Itse huumeiden käyttöön ei aktiivisesti puututa, ensisijaista on vaikuttaa käytön terveyshaitoihin.

² Tarvittaessa huumelainsäädäntöä löytyy helposti nettisivuilta:

<http://neuvoa-antavat.stakes.fi/FI/lait/> tai <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/8645>

III Matalakynnyksisyyden periaate

Matalan kynnyksen palvelut

- avun/tuen helppo saatavuus, nimettömyys ja maksuttomuus
- palveluiden saaminen ”yhdeältä luukulta” ja oikea-aikaisuus
- palveluiden tarjoajien välinen yhteistyö ja käyttäjien asiantuntijuuden hyödyntäminen palveluiden suunnittelussa ja järjestämisessä
- palveluiden tarjoajien lähestymistapa tukea antavaa, luottamuksellista ja arvostavaa: pienikin edistys on merkittävää
- palveluita niille, joilla muualle ”porttikielto”

Matalan kynnyksen ryhmä

- helppo ilmoittautua ja osallistua
- ryhmässäolo on turvallista
- osallistuminen on vapaaehtoista: riittää kun jaksaa tulla paikalle
- tärkeintä olla läsnä ryhmässä häiritsemättä liikaa muita
- osallistumisesta palkitaan: todistus, tarjoilu, dvd/video
- osallistumista (= itsestä huolehtimista) kannustetaan ja arvostetaan ohjaajien, valvonnan yms. taholta

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla on osaamista ja kokemusta päihdeasiakkaiden ohjaamisesta ja neuvonnasta. Kiireen ja ylikuormituksen takia neuvonta muuttuu helposti yksipuoliseksi tiedonjakamiseksi – muuhun ei jää aikaa. Päihdekuntoutusryhmissä vankien motivointi on joskus kuin kivireen vetämistä, kun heitä ei tunnu asiat kiinnostavan. Ohjaaja puhuu itseksensä, kun keskustelua ei synny. Onko tavoitteet asetettu epärealistisesti? Löytyykö ratkaisu matalan kynnyksen päihdekurssista?

Jos päihdeettömyystavoite on liian korkean kynnyksen takana, voi olla oikea hetki käyttää aika terveyden edistämiseen. Samalla syntyy päihdeettömyyteen motivoitumista vaikkei sitä alleviivata. Ryhmässä lyödään monta kärpää yhdellä iskulla. Tietoa saa moni vanki yhdellä kertaa ja he vielä jakavat sitä eteenpäin muille vangeille selleissä ja läheisilleen tapaamisten yhteydessä.

Ryhmän turvallisuuden luominen ja säilyttäminen on tärkeää. Turvattomuutta voi lisätä osallistujien kokemuksesta nouseva ”liian” henkilökohtaisten tarinoiden ja ongelmien käsittely. Tietty henkilökohtaisuus on tärkeää, mutta liiallisuutta voidaan välttää, kun ei puhuta läheisten tai oman käytön ajankohdasta tai henkilöistä - puhuja yleensä säätelee tätä itse. Joskus kuitenkin ohjaaja joutuu suojelemaan puhujaa liialta avoimuudelta ja ohjaamaan keskustelua takaisin yleisemmälle tasolle. Ko. keskustelun tulisi jatkua ryhmän jälkeen yksilökeskusteluna.

+ Mikä pitää osallistumiskynnyksen matalana?

Riittää, kun jaksaa tulla ryhmään, ei tarvita erillisiä perusteluja, ei tarvitse puhua = hiljaisuus on sallittua! Saa osallistua, jos vaan pystyy olemaan ryhmässä muita häiritsemättä. Asiat käsitellään riittävän yleisellä tasolla.

- Mikä nostaa osallistumiskynnystä?

Jos asetetaan ehtoja osallistujien lääkitykselle, vapautumisajankohdalle suhteessa kurssiajankohtaan, osallistumiseen muuhun toimintaan tai osallistuminen ei lähde vangin omasta halusta. Jos asioita käsitellään liian henkilökohtaisesti.

IV Vertaisoppimisen ja vertaisopettamisen periaate

Kaikilla ryhmäläisillä on pitkä käyttöhistoria ja monilla myös on kokemuksia päihdekatkoista ja –hoidoista. Kokemukset yhdistävät. Käyttöön liittyvä tieto kulkee suusta suuhun ja nettisivustoilla. Se on epävirallista kokemus- ja uskomuspohjaista tietoa, johon nyt pyritään vaikuttamaan.

Tieto antaa valtaa ja asemaa - myös käyttäjäyhteisössä. Kurssin käyneet ja terveysneuvontapisteen asiakkaat alkavat hyvin luontevasti jakaa tietoa ympäristöönsä ja kuvailevat sitä mieluisaksi tehtäväksi. Väittelyä toki syntyy ja on tärkeää, että käyttäjällä itsellään on esittää faktatietoa sanojensa vakuudeksi: luentomuistiinpanot, esitteitä eli ”mustaa valkoisella” tai ryhmän vetäjän nimi ja ammatti tms.

Terve-vertaistoimija

On osallistunut Terve-kurssille. Jakaa saamaansa terveystietoa ja oppimateriaalia sellitovereilleen ja läheisilleen. Kertoo mitä asioita on kurssilla oppinut. Keskustelee muiden kanssa. Motivoi itsestä huolehtimiseen ja kuntoutukseen.

Jos mahdollista valitsee itselleen kummioppilaan, jolle kertoo jokaisen kurssitapaamisen jälkeen mitä on oppinut. Vastaa oppilaan kysymyksiin ja varmistaa asiat tarvittaessa ohjaajilta. Voi myös teettää kurssin kokeita hänellä.

Voi järjestää tietokilpailuja selliosastolla esimerkiksi *Koe ja vastaukset*-osasta, joka löytyy jokaisen teemakerran lopusta: *osa III Terve-kurssin opetussisällöt*.

Vertaisuutta käytetään hyväksi kaikin tavoin ja sen arvostusta korostetaan sanomalla se myös ääneen! Ryhmän osallistaminen eli mukaan ottaminen vahvistaa ryhmän aktiivisuutta, jolloin vertaisoppiminen ja –opettaminen siirtyy helpommin ryhmistä eteenpäinkin. Haastetaan ryhmäläisiä vastaamaan itse, kun joku kurssilainen väittää tai kysyy jotain. Vertaisuuden tunne kasvaa, kun käsitellään aiheita ja ongelmia, jotka jaettavissa olevia, yhteisiä ja tuttuja.

Oppiminen ja vertaisvaikuttaminen yhteisössä

Ryhmässä ja yhteisöissä on aina vaikuttajayksilöitä, niin myös käyttäjäyhteisössä. Käyttäjät, kuten muutkin ihmiset, ovat huolissaan omasta ja lähipiirinsä terveydestä ja tekevät jatkuvasti valintoja sen suhteen mitä riskejä ottavat.

Viimeisellä tapaamiskerralla katsottava DVD ”Siististi siviiliin” tai video ”Piikkihuumeet” vahvistavat omakohtaisuuden kokemusta; filmeillä käyttäjät itse puhuvat haittojen vähentämisen käytännöistään ja oikean tiedon tärkeydestä.

Vertaisvaikutuksen merkitystä kuvaa hyvin seuraava tutkimusesimerkki:

Huumeita käyttävien välisen vertaisvaikutustutkimuksen mukaan:

- Aloitteleva IV-käyttäjä saa tietoa vanhalta käyttäjältä ennen omaa kokeiluaan ja se vaikuttaa suoraan hänen tuleviin pistämiskäytäntöihinsä
- 95 % on nähnyt jonkun muun piikittävän ennen omaa aloittamistaan
- Suurin osa harkinta- ja aloitusvaiheessa olevista saa sekä positiivista/kannustavaa että negatiivista/varoittavaa tietoa kokeneilta käyttäjiltä
- 75 % käyttäjistä on yrittänyt vaikuttaa näkemiinsä vaarallisiin pistokäytäntöihin joita on nähnyt ja joka kolmas on onnistunut myös saamaan muutosta aikaan
- Puolet haastatelluista koki saaneensa muilta käyttäjiltä myös käyttöön liittyvää väärää tietoa
- Vertaistiedon lisäksi käyttäjät saavat tietoa yhteisen kokemuksen kautta: yliannostustilanteiden on todettu muuttavan yhteisönkin käyttötottumuksia, samoin hiv-positiivinen testituloksai aikaan muutosta

(Barendregt -Trautman 1996: 100 käyttäjän haastattelu 5 eri Euroopan maassa)



3. REKRYTOINTI JA RYHMÄN KOKOAMINEN

Keskustele Terve-kurssin käynnistämistä esimiehesi kanssa ja sisällytä kurssi työsuunnitelmaasi. Sen jälkeen on aika miettiä kurssilaisten rekrytointia, kuten tarvearviointia (RITA), kenelle kurssi sopii ja miksi ja mitä tietoa juuri hän tarvitsee? Kun olette saaneet riittävästi ehdokkaita, voitte muodostaa ryhmän. Valitkaa ryhmän ”profiili” eli ketkä soveltuvista hakijoista sopivat tähän ryhmään? Hakemuksien pohjalta tehty soveltuvuushaastattelu antaa lisätietoa siitä, sopiiko henkilö kohde-ryhmään, mitkä ovat hänen tarpeensa ja millainen alkumotivaatio hänellä on.

Rekrytointi ja kurssille haku

Miten kurssista ilmoitetaan?

Vanki voi saada tiedon alkavasta kurssista ilmoitustaulun, yksilökeskustelujen tai etsivän työn kautta. Rangaistusajan suunnitelmasta voi myös tarkistaa, hyötyisikö vanki motivoivasta matalankynnyksen päihdekurssista. Pelkkä ilmoitustaulu-ilmoituskin on käytännössä todettu hyväksi kanavaksi tavoittaa kurssista kiinnostuneita ja hyötyviä vankeja.

Miten rekrytoidaan?

Rekrytointi on aina myös tiedonjakoa ja motivointia; mahdollisuus kertoa kurssin matalakynnyksisyydestä:

- osallistuminen kaikkiin kertoihin suotavaa
- osallistutaan kurssikuntoisena: riittää kun jaksaa olla ryhmässä ja pystyy saamaan siitä jotain irti
- voit tulla sellaisena kuin olet, ei pidä olla päihdeettömyyteen liittyviä sitoumuksia!

Terve-ryhmiin rekrytointi on ollut yleensä helppoa, koska aiheet koetaan mielenkiintoisiksi. Toisaalta epäluuloinen tai ylimielinen vanki on haaste työntekijälle: saattaa olla tarpeen motivoida vankeja, joilla on riskikäyttöä. Jotkut taas haastavat työntekijää sanomalla, että tietävät jo kaiken eivätkä tarvitse kurssia jne.

Valinta ilman alkuhaastattelua

On mahdollista valita ryhmäläiset ilman haastattelua jos

- hyödynnetään moniammatillisen henkilökunnan vankituntemusta valinnoissa ja
- kohderyhmän kriteerit täyttävä pyritään myös aktiivisesti ohjaamaan ryhmään.

Ransun hyödyntäminen myös Terve-kurssivalinnoissa!



Rekrytointihaastattelu

- a) lyhyt keskustelu, jossa ilmoitetaan kurssille hyväksymisestä TAI
- b) pitempi haastattelu ja hyväksyntä/hylkäyskeskustelu

Haastattelussa voi kerätä tarkkaakin tietoa, koska ihmiset puhuvat mielellään, kun joku on kiinnostunut kuulemaan käytöstä, oman elämän historiasta jne. Epäluuloisen vangin kanssa tulee edetä varovasti, jotta luottamus rakentuisi - jos se on ylipäätään mahdollista.

Pitkä vai lyhyt haastattelu?

Niukka alkuhaastattelu on toiminut myös hyvin. Riittää, että vanki on oikeaa kohde-ryhmää. Arvioi ennen haastatteluja, paljonko sinulla on aikaa haastattelun tekoon.

Mitä arvioidaan?

Arvioi vangin kykyä olla ryhmässä, opiskella ja olla häiritsemättä muita. Käytä hyväksi omaa tai muiden työntekijöiden vankituntemusta. Arvioi myös yhdessä vangin kanssa hänen kykyään olla ryhmässä. Tue vankia itsearvioimaan aiempia ryhmäkokemuksiaan.

Apukysymyksiä:

- miten toimii ryhmässä; onko ollut luokan hiljaisin vai äänekkäin?
- pystyykö keskittymään koulumaiseen opiskeluun ja kuunteluun?
- onko mahdollisia vihamiehiä, joiden kanssa ei sovi samaan ryhmään?
- onko ollut psykiatrisia hoitajaksoja?
- onko vaikeuksia kirjoittamisessa tai lukemisessa; ei ole este osallistumiselle, mutta helpottaa ryhmässä oloa ja ryhmän ohjaamista, jos tiedetään jo etukäteen!

Arvioi vangin sopivuutta ryhmään kartoittamalla käytön taustoja!

Suonensisäisestä käytöstäkin on helppo puhua kahden kesken:

- onko Terveysneuvontapisteeseen asiakas siviilissä?
- onko ollut päihdehoidossa?
- tulevaisuus: onko menossa päihdekuntoutukseen, aikooko lopettaa?
- tuomion pituus

Rekrytointihaastattelu on erityisen perusteltu silloin, kun ohjaaja on aloittamassa ensimmäisiä Terve-kursseja ja tuntee itsensä vielä kokemattomaksi.

Haastatteleamalla vankia hän saa mahdollisuuden tutustua tuleviin kurssilaisiin ihmisiinä, heidän taustoihinsa, riippuvuuteen ja käyttöhistoriaan.

Toisaalta, kysymykset ja ennakkoselvittelyt eivät välttämättä kerro mitään tai ihan koko totuutta! Luottamus rakentuu pikkuhiljaa.

► **Malli ”Kurssi-ilmoitus ilmoitustaululle” liite 1.**

► **Malli ” Rekrytointihaastattelulomake” liite 2.**

► **Malli ”Ilmoitus kurssille hyväksymisestä” liite 3.**

Ilmoitus hylkäämisestä

Jos kaikki kurssille hakeneet ja soveltuvat eivät mahdukaan ryhmään, joudutaan osa karsimaan. Jokaiselle hakijalle ilmoitetaan myös hylkäämisen syy henkilökohtaisesti - riippumatta siitä, liittyykö valintaan alkuhaastattelu tai ei. Hylkäämisperusteet voivat johtua joko henkilöstä tai olosuhteista.

Perusteluina voi olla esimerkiksi:

- vapautuminen tai siirto tiedossa ennen kurssin päättymistä (lyhyt sakkotuomio)
- voimakkaat vieroitusoireet vankeusajan alussa
- ei kuulu varsinaiseen kohderyhmään (ei koskaan ollut IV-käyttöä)
- psyykinen kunto ei riitä osallistumiseen (psykoottisuus), tarvitsisiko ensisijaisesti psykiatrista hoitoa, keskusteluhoitoa jne.?
- sosiaaliset taidot tai riskit aiheuttaa häiriöitä muiden osallistumiselle
- kielellis-kulttuuriset esteet: esim. kirjoitustaito ei ole välttämätöntä mutta onko suomen kielen ymmärrys riittävää?

Pääseekö ryhmään ”peruutuspaikalle”?

Usein tapahtuu eri syistä johtuvia keskeytyksiä tai kurssille valittu ei pääse aloittamaan kurssia. Kurssi voi olla hetken kuluttua vain 5-6-jäseninen, vaikka se aloitettiin 8 hengen ryhmänä.

Kokemuksen mukaan vielä kolmannella tapaamisella voidaan ottaa uusi jäsen keskeyttäneen tilalle, mutta ei enää myöhemmin. Riippuu aina myös ryhmästä!

On hyvä käydä tulijan kanssa läpi 1. ja 2. tapaamisen asiasisällöt. Toinen kurssilainen on erinomainen vertaisopettaja tähän tehtävään! Ohjaaja voi vielä kerrata sisältöjä tutustuessaan tulijaan ennen hänen tuloaan ryhmään.

Kokemuksia rekrytoinnista

Kurssista kiinnostuneiden vankien löytäminen on koettu helpoksi, koska aiheet kiinnostavat vankeja. Kun yksi käy kurssin, hän alkaa levittää sanaa nopeasti ja vangit hakeutuvat itse kurssille.

On olemassa myös riski, että Terve-kurssille osallistujat saattavat leimautua joko henkilökunnan tai vankien keskuudessa. Asiaan vaikuttaa esimerkiksi se, miten piikkikäyttöä ja piikkikäyttäjää arvostetaan tai väheksytään huumeita käyttävien keskuudessa.

Nuoret vaativat aktiivisempaa rekrytointia: heidän kohdallaan ei pelkkä ilmoitustaululla ilmoittaminen riitä, vaikka aikuisten osastoilla ilmoitustaulu toimii hyvin (vrt. myös SUHA-kurssit).

Ryhmän muodostaminen

Olenaisia seikkoja, joita kannattaa huomioida ryhmää muodostettaessa:

Heterogeenisuus-homogeenisuus: valitse ryhmään riittävän erilaisia, mutta samalla yhteensopivia eli sopivasti eriäänisiä jäseniä.

Ikä: valitse eri-ikäisiä jäseniä, jolloin kokemusten vaihto rikkaampaa.

Ryhmädynamiikka: ryhmässä leviää negatiivisuus yhtäläillä kuin positiivisuus (esimerkiksi suopea suhtautuminen terveysneuvontapisteiden toimintaa kohtaan leviää).

Turvallisuus: mieluummin kaksi romania, hiljaista tms. ryhmää kohti, jotta eivät tunne itseään erilaiseksi kuin muut: arkakin lähtee mukaan jos ei tarvi puhua!

Vertaisuus ja tuki: on huomattu että on esimerkiksi parempi olla kaksi kuin vain yksi romani ryhmässä, jotta he voivat jakaa kokemuksiaan kulttuurieroista.

Levottomuus: huomioidaan, että ryhmä ei kestä/jaksa montaa rauhatonta tai äänekästä osallistujaa, pyritään ennakoimaan jos mahdollista.



4. KURSSIVALMISTELUT

Käytännön valmistelut ja työnjaosta sopiminen

Kun ohjaajatyöpari on valinnut kurssilaiset ja päättänyt kurssin ajankohdan, on aika siirtyä eteenpäin.

Mietitään tavoitteet valitulle ryhmälle

- mitä tämä ryhmä tarvitsisi ja mistä se hyötyisi erityisesti?
- kahdeksan tapaamiskertaa vai jätetäänkö joku teema pois tai lisätään kertoja?

Sovitaan ohjaajien kesken työnjaosta

- Kumpi hoitaa tila-, tarjoilu-, palkka-, kuljetus- jne. järjestelyt, kuten
- varataan sopiva luokkatila
 - sovitaan tauko- ja mehtarjoilujärjestelyistä
 - sovitaan vankipalkasta
 - sovitaan vankitietojärjestelmään kirjaamisesta
 - sovitaan vankien kuljetuksesta luokkaan ja sieltä pois
 - sovitaan ryhmäläisen kuljetus osastolle kesken ryhmän: joskus vanki voi ahdistua ryhmän aikana ja on tarpeen palata osastolle, sovi etukäteen kuinka menetellä: miten ilmoitetaan, kuka hakee tarvittaessa?
 - päihtyneenä olo ryhmässä, miten eri taloissa toimitaan?

Mitkä teemat tai teeman osat kumpikin opettaa?

Etsitään tarvittaessa sopivat ulkopuoliset kouluttajat riittävän ajoissa.

Informoidaan työyhteisöä

- Pelkkä infohetki vai minikoulutus valvonnalle ja esimiehille?
- Poliklinikan informointi: tarve käynteihin lisääntyy, kun kurssilaiset hakeutuvat testeihin, rokotuksiin jne. Toimiiko joku hoitajista yhdyshenkilönä kurssilaisille?

HUOM! Käytännön järjestelyjen sujuvuuden vuoksi johdon ja valvonnan informointi ja mukanaolo järjestelyissä on ensiarvoisen tärkeää! On hyvä olla kuulolla, miten muut vangit ja työntekijät suhtautuvat Terve-ryhmiin ja ryhmäläisiin. Ennaltaehkäise ja pura ristiriitoja tarvittaessa – varsinkin alussa, kun kurssi on uusi kaikille!

Opetukseen valmistautuminen (8 x 2 tuntia, tauko 15 min)

- Ohjaajanoppaan sisältöön tutustuminen
- Uuden opetusmateriaalin valmistaminen
- Opetustapa; miten juuri tällä kertaa ja tässä ryhmässä teemat käsitellään
- Esitteiden tilaaminen tarpeen mukaan
- Dvd-katselun mahdollisuuden varmistaminen viimeiseksi kurssikerraksi

Kokeiden ja palautuksen ajankohta

- Tehdäänkö ne joskus jo ennakoon selleissä, jolloin saadaan lähtötaso selville ennen kurssikertaa ja vangit valmistautuvat samalla miettimään tulevaa aihetta VAI teetetäänkö tunnin alussa ja palautetaan seuraavalla kerralla?

Tutustuminen kokeen käytön vaihtoehtoihin

Tutustu rauhassa seuraaviin vaihtoehtoihin, miten voisit käyttää kokeita opetuksen tukena. Voit vaihdella kokeen käyttötapoja eri kerroilla ja kursseilla. Eri vaihtoehtoihin on laitettu plussat ja miinukset kuvaamaan vaihtoehdon etuja tai rajoituksia. Kysy myös muiden Terve-ohjaajien kokemuksia kokeen käytöstä. Vangit ovat pitäneet kokeista!

Kokeet auttavat ohjaajaa näkemään mitä jo osataan tai mistä tarvitaan lisätietoa. Palaute mahdollistaa myös hiljaisten ryhmäläisten huomioimisen!

1. Koe tehdään sellissä ennen ryhmää

I Kerätään takaisin ennen ryhmätapaamista. Voit tarkastaa ne ennen ryhmän alkua ja käydä ryhmän kanssa läpi ryhmän lopuksi.

- + ohjaajalla aikaa paneutua vastauksiin
- + ryhmäläiset saavat palautetta oikeista ja vääristä vastauksista
- vaatii organisointia talossa: kuka kerää kokeet selleistä takaisin jne.

II Kerää kokeet ryhmän alussa ja käy oikeat vastaukset läpi yhdessä ryhmän lopuksi.

- + ei tarvitse kerätä erikseen takaisin selleistä
- ohjaajalla vain vähän aikaa silmäillä vastauksia

III Kerää kokeet ryhmän alussa ja käy oikeat vastaukset läpi yhdessä seuraavan ryhmän alussa.

- + ohjaajalla aikaa paneutua vastauksiin
- + teeman tärkeimpiä asioita kerrataan seuraavalla tapaamisella
- + ryhmäläiset saavat palautetta oikeista ja vääristä vastauksista

2. Koe tehdään luokassa ennen ryhmän alkua

Jos sellitehtävä ei onnistu keskittymiskyvyn, motivaation yms. takia (esim. Keravan nuoret). Käy oikeat vastaukset läpi yhdessä seuraavan ryhmän alussa.

- ryhmässä tekeminen vie aikaa
- + ohjaajalla aikaa paneutua vastauksiin
- + teeman tärkeimpiä asioita kerrataan seuraavalla tapaamisella
- + ryhmäläiset saavat palautetta oikeista ja vääristä vastauksista

Tutustuminen erilaisten vankiryhmien tarpeisiin

Kokemukset Terve-kurssien järjestämisestä erilaisille vankiryhmille ja erilaisilla osastoilla ovat olleet rohkaisevia. Motivaatiota ja innostusta osallistumiseen on riittänyt muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Mutta mitä yhteistä, mitä eroja ja mitä opittavaa ryhmissä on ollut? Lue kuvaukset ja mieti sen jälkeen minkälaisia vankeja, käyttäjiä ja ennen muuta ihmisiä on tulossa ryhmääsi!

Nuoret miesvangit

Vankien rekrytoinnissa käytettiin kahta tapaa. Ensimmäiseen kurssiin vangit rekrytoitiin kiertämällä talo ja informoimalla tulevasta kurssista. Sen jälkeen vangit hakivat itse kurssille. Heitä tavattiin lyhyesti ja kartoitettiin, että olivat oikeaa kohde-ryhmää, mutta tarkempaa haastattelua ei tehty. Toiselle kurssille työntekijät nimesivät sopivat vangit, joita pyrittiin motivoimaan ja jotka haastateltiin. Kurssilaiset olivat eri osastoilta, joilla ei ollut päihteettömyyssitoumusta. Eri osastoilta tuleville kurssilaisille on hyvä antaa heti ryhmän alussa hetki aikaa juttelulle, jotta ryhmä keskittyy sitten opiskeluun.

Nuorten keskittymiskyky oli vaihtelevaa ja nuoruus näkyi: elämä oli hektistä, eikä ollut huolta huomisesta. Asiat näyttäytyivät jokseenkin mustavalkoisina. Omasta terveydestä välittäminen tai huolehtiminen tuntui olevan kaukaisempi asia, ”ei se minua kosketa”. Myös vastuullisuutta ilmeni. Rasismia esiintyi mm. hiv-positiivista kohtaan: ”sama kuin kuolemantuomio, myös jos itse saisi viruksen”. Empatiaa löytyi niukasti. Terveysneuvontapisteestä asiakkuus siviilissä oli lähes kaikilla. Osalla oli kuntoutustavoitetta, mutta osa viestiitti, että huumeiden käyttö jatkuu. Aiempi tieto kurssiteemoista oli vähäistä. Kovin vaikeita tai spesifejä kysymyksiä ei esitetty. Kokivat saaneensa kurssilta paljon uutta tietoa. Kuivanappailua esiintyi ehkä enemmän kuin iäkkäämmillä. Kotiläksyjä ei haluttu tehdä eli kaikki tehtävät oli syytä teettää luokassa.

Keravan vankilan ja projektilaisten loppuarvio:

Kokemus oli erittäin hyvä. Tärkeä kurssi, koska luku- ja kirjoitustaidottomat voivat myös osallistua (mm. romaneja). Kurssi ei häirinnyt vankilan rutiineja. Vangit saivat hyvää tietoa myös vapautumiseen, koska monilla huumeiden käyttö alkaa/jatkuu. Silloin ei ole muuta paikkaa tarjolla kuin terveysneuvontapisteet. Kurssi sopii myös lyhyen tuomion vangeille, joille ei aiemmin ollut matalankynnyksen kurssia tarjolla.

Naisvangit

Kurssilaiset valittiin työntekijöiden sopiviksi katsomista naisvangeista, jotka motivoitiin ja haastateltiin. Samassa ryhmässä oli hyvin erilaisessa elämäntilanteessa ja tuomion suhteen eri asemassa ja vaiheessa olevia vankeja: sakkovankeja, tutkintavankeja, ensikertalaisia, useita tuomioita istuneita ja pitkän tuomion vankeja. Kurssilaiset olivat myös hyvin eri-ikäisiä ja tulivat kolmelta eri osastolta, joissa ei ole päihteettömyyssitoumusta. Tupakkatauko oli ulkona ja valvonnallisista syistä ohjaaja oli usein mukana. Ulkona vangit vaihtoivat kuulumisiaan ja kontakti ohjaajaan tiivistyi: omakohtaisia asioita kerrottiin enemmän.

Kurssilaisten heterogeenisuus voi hankaloittaa ryhmään sitoutumista. Esimerkiksi tutkintavankina tuomion saaminen voi olla aluksi järkytys ja kurssin ajankohta ei siinä vaiheessa ole sopiva. Kurssilla ei välttämättä ole ketään muuta, johon samaistua ja ryhmässä oleminen oli joillekin psyykkisesti ylivoimaista. Naisryhmässä oli enemmän mielenterveysongelmia ja kurssin keskeytyksiä kuin muissa ryhmissä.

Kurssin heterogeenisyys oli myös voimavara. Mukana oli naisia, jotka suhtautuivat negatiivisesti kaikkeen, mikä liittyi viranomaisiin, myös terveysneuvontapisteisiin. Vastapainona mukana oli naisia, jotka kokivat terveysneuvontapisteiden toiminnan hyvin positiivisena. Erimielisyydet näkyivät ja myös kuuluivat. Vertaisvaikutus muokkasi aktiivisesti jo ryhmämielipiteitä ja keskustelu jatkui selliosastolla. Naiset, jotka sitoutuivat kurssille ja opiskelemaan, sitoutuivat myös hyvin toisten opettamiseen. Motivaatiota itsenäiseen opiskeluun myös luokkatilan ulkopuolella oli ja kotiläksyt tehtiin tunnollisesti. Kurssilaiset laitettiin opettamaan luokassa toinen toisilleen, joka onnistui hyvin.

Huoli perheenjäsenistä ja puolisoista tuli puheeksi myös ryhmätilanteessa - toisin kuin miesten ryhmässä. Erityinen tarve oli käydä läpi seksuaalisuuteen liittyviä perusasioita: ehkäisyä, raskautta ja päihteitä, gynekologisia tutkimuksia jne. Paljon hyvin vaativiakin kysymyksiä esitettiin mm. hivistä, raskaudesta ja synnytyksestä. Lääkkäämmillä naisilla oli elämäkokemusta kertynyt ja tietokin enemmän. Miehiin verraten jaettiin enemmän omakohtaisia, kipeitäkin kokemuksia. Ryhmiin muodostui voimakas yhteenkuuluvuuden tunne ja me-henki, vaikka välillä olikin myrskyisää. Terveysneuvontapisteen asiakkuus oli enemmistöllä. Osalla oli kuntoutustavoitteita, mutta osa viestitti, että huumeiden käyttö jatkuu.

Hämeenlinnan henkilökunnan ja projektilaisten loppuarvio:

Erinomaisen sopiva kurssi niille, joilla huumeiden käyttö jatkuu. He elävät koko ajan tulehdus- ja yliannostusriskien kanssa. Usein ajatukset pyörivät vain oman itsen ympärillä eli nyt saavat tietoa ja voivat opetella pitämään itsestään huolta. Ryhmässä on opittu muiden tekemisistä ja vaikutuksia on ollut osastolla asti, kun naiset ovat olleet aktiivisia tiedonjakajia. Kurssilla on puhuttu avoimesti, mutta liian henkilökohtaiseksi keskustelu ei ole mennyt, jolloin vaarana olisi ollut itsensä avaaminen suojattomaksi! Kurssilaiset ovat hakeutuneet aiempaa enemmän terveydenhuoltoon ja päihdeohjaajalle! Tämä olisi oltava työntekijöiden tiedossa ennen kurssin käynnistymistä. Kurssien pito sujunut kaiken kaikkiaan hienosti.

Miesvangit suljetulla selliosastolla

Kurssit pidettiin laitosjärjestyksen takia niin, että kurssilaiset valittiin aina samalta osastolta. Osastoilla ei ollut päihdeettömyssitoumusta. Kurssilaisista poikkeuksellisesti vain vähemmistö oli koskaan käynyt terveysneuvontapisteessä. Enemmistö kuitenkin suhtautui niihin positiivisesti. Ne vangit, jotka olivat asiakkaina, toimivat kurssilla voimavarana! Muutamalla kurssilaisilla oli päihdeistä kuntoutuminen tavoitteena, mutta enemmistön selkeä viesti oli, että huumeiden käyttö jatkuisi.

Kurssilaiset puhuivat lapsistaan ja kantoivat huolta nuorista päihteiden käyttäjistä. Äitiyteen saatettiin suhtautua moralistisesti, vaikka isän rooli on väljempi. Vertaisuus jäi laimeammaksi tai ainakin erilaiseksi, koska kurssit toteutettiin niin että kaikki kohderyhmää olevat halukkaat pääsivät mukaan ko. osastolta.

Rekrytoinnista: Kyseessä muurivankila, jossa pitkän tuomion vankeja, ei pelkästään käyttäviä, vaan myös myyntiorganisaatioihin mahdollisesti kuuluvia vankeja ja ylipäätään epäluuloisia ja yhteiskuntavastaisia vankeja. Tämä ei kuitenkaan näillä osastoilla toteutettuna näyttänyt muodostuvan ongelmaksi.

Helsingin vankilan ja projektilaisten loppuarvio: Kurssit sujuneet vankilan kannalta vaivatta. Osastoilla on koettu positiivisena, että on myös saatu uutta tietoa aiheesta. Kurssisisällöt jakoivat henkilökunnan mielipiteitä: kenelle kurssi sopii? Toisaalta kurssisisällöt ovat tärkeitä vangeille, koska vaikka tietävät paljon, heillä on myös väärää tietoa. Työparin yhteinen työpanos tärkeä: tarvitaan terveydenhuollon sekä päihdetyön osaamista. Koko henkilökunta hyötyisi koulutuksesta.

Sakkovangit

Miehet asuivat ympäri sakkolaa, eri selleissä ja siivissä. Kurssilaisilla oli tilaisuus olla tekemisissä toistensa kanssa muulloinkin kuin kurssilla. Sakkovankien ryhmä oli monella tapaa heterogeeninen. Kaikki suorittivat kurssiaikana vain sakkoja, mutta osalla oli tulossa pidempiä tuomioita ja osalla on ollut aiemmin pidempiä tuomioita. Tuleviin kärkeihin ja sakkoihin ei aina osattu varautua: niistä ei oltu tietoisia, tai ei muistettu. Vangit olivat hyvin eri-ikäisiä. Terveystieteiden asiakkuus siviilissä oli lähes kaikilla. Osalla oli kuntoutustavoitteita, kun taas osa viestitti selkeästi, että huumeiden käyttö tulee vielä jatkumaan. Ryhmät olivat opiskelevia ja toimivia. Ryhmädynamiikka oli tiivistäkin.

Jokelan sakkolan henkilökunnan ja projektilaisten loppuarvio: Vangit hyötyvät terveystiedosta. Sitä tarjotaan jo matalakynnyksillä Selkis- ja Pekka-kursseilla Jokelassa. Ohjaajat voi tulla talon sisältä tai ulkopuolelta sen mukaan, miten talon henkilöstöresurssit riittävät jne. Tarvetta kursseille on ehdottomasti jatkossakin. Terve-kurssi toimi hyvin osana Selkis-kurssia.

Romanivangit

Romanivankien ryhmäkokemuksia arvioitiin erikseen, koska he muodostavat kulttuurisen vähemmistöryhmän, jonka erityistarpeita haluttiin selvittää ja vastata niihin. Havaittiin, että romanien keskeinen vertaisuus ryhmässä antaa kulttuurista tukea, joka voi helpottaa uusien asioiden omaksumista. Naiset pitivät siitä, että ryhmässä oli sekä valtaväestön että romaniväestön edustajia. Jos kurssilla olisi ollut pelkästään romaneja, olisi voinut tulla jännitteitä romanikulttuurin ikään liittyvissä kysymyksissä: mitä voi puhua vanhemman romanin läsnä ollessa ja mitä ei. Seksuaalisuusteemassa valtaväestö kyseli kysymykset romanien puolesta. Perustiedot terveydestä olivat vähäisempiä kuin muilla – erityisesti nuorilla. Puhtauskäsitteet vaikuttivat suhtautumiseen hepatiitti- tai hiv-positiivisiin ihmisiin, jotka miellettiin likaiseksi ja joka hankaloitti esimerkiksi yhteistä ruokailua. Lukemisessa ja kirjoittamisessa oli enemmän puutteita kuin muilla, mutta se ei ollut este osallistumiselle. Kurssilaista itseään helpotti, kun ohjaaja tiesi asian ennakkoon.

Vankien etniset ja kielelliset taustat ovat yhä erilaisempia. Minkälaisia eroja löydät suhtautumisessa veren välityksellä tarttuviin tauteihin sairastumisessa? Jos vähäinen suomen kielen taito on esteenä keskustelulle, käytä apunasi ja anna luettavaksi erikielisiä/äidinkiäisiä hiv- ja hepatiitti-esitteitä!

Tutustuminen läpimeneviin teemoihin

Kahdeksan teemakerran lisäksi on asioita, joita on hyvä käsitellä silloin, kun ne nousevat puheeksi. Kuuntele herkällä korvalla, kun keskusteluissa sivutaan alla olevia teemoja. Pysähtykää keskustelemaan ja kuuntelemaan, mistä on kyse, mitä oikein halutaan sanoa ja mitä palautetta ryhmä haluaa antaa ko. asian esiin nostaneelle:

Vertaisvaikutus

Siihen kannustaminen, sen hyväksikäyttö ja esiin nostaminen: ”Puhukaa, opettakaa, auttakaa kavereitanne”.

Turvaseksi, seksuaalisuus

Kondomin käytöstä ja omien rajojen asettamisesta neuvottelu: miten tilanteet käytännössä etenevät, kumpi päättää, koska kortsua käytetään ja koska ei? Miten mies saa käyttäytyä vrt. nainen jne. Parisuhteessa eläminen + kondomi? Mistä sen tietää, kellä on tauteja? Kenellä on vastuu, jos joku saa sukupuolitaudin?

Ainehimo

Minkälaista on huumeista puhuminen (kuivanappailu), sopimukset ja muut tilanteen hallintakeinot tässä ryhmässä? Jos ahdistaa, miten sitä helpotetaan? Miten riippuvuuden aiheuttamaa ahdistusta voidaan ehkä myös hyödyntää ryhmässä. Puhutaanko vai rajataanko pois?

Identiteetti

Kurssilaisella on monta roolia: käyttäjä/kuntoutuja, vapaa/vanki, isä/äiti/puoliso/lapsi, erilaisten alakulttuurien jäsen. Ryhmässä saa katsoa asioita vaihtuvista rooleista käsin – ei pelkästään kuntoutuvan vangin roolista käsin, jos se ei ole todellinen!

Rasismi, muu suvaitsemattomuus

Sukupuoleen, ikään tai etniseen taustaan liittyvää tai ylipäätään erilaisuuteen, huonommuuteen, heikkouksiin kohdistuvaa vähättelyä tai vihamielisyyttä tulisi käsitellä - kulloinkin ohjaajien osaamisen mukaisesti.³ Hyödynnä keskustelussa ryhmän jäseniä, joilla on rakentavia mielipiteitä asioista!



³ "Lusia päihkeitä – monikulttuurinen päihdeohjelma vangeille" Timo Virtasen artikkeli Tiimi-lehdessä 6/2004, kuvailee erilaisuuden käsittelyä Lusia päihkeitä-hankkeessa 2003-2004 sekä "Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua?" Anna Rastaa artikkeli, joka perustuu hänen väitöskirjaansa Treen yliopistossa: http://acta.uta.fi/pdf/Rastas_A4.pdf

5. MENETELMÄT JA TOTEUTUS

Ryhmänohjaus työparin kanssa

Työparityöskentely on nykyisin yleistä ja tuttua. Onnistuakseen se saattaa joskus vaatia paljon ohjaajilta: sekä yksilöiden että ryhmän lukutaidon pitää toimia ja vielä yhdistettynä parityöskentelyyn! Se voi olla joskus hankalaa, vaikka työnjako olisikin selkeä ja ennakkoon suunniteltu! Esimerkiksi näkemyseroja voi olla siinä, miten ymmärretään päihderiippuvuuden luonne tai haittojen vähentäminen tässä erityisessä vankilaympäristössä.

On tärkeää varata ja varmistaa aikaa yhteiseen jälkipuintiin ryhmäkerran jälkeen. Siitä kannattaa sopia sitovasti jo alussa, ettei laiteta kiireen piikkiin selvittämättömiksi jääviä mieltä hieittäviä asioita! Jälkipuinti opettaa, antaa voimia ja mahdollistaa hyvän palautteen puolin ja toisin! Työnohjaus ja esimiehen tukikeskustelut ovat tarpeen ryhmää ohjaavien tukemiseksi.

Terveysneuvontatyön yhdyshenkilö auttaa myös pattitilanteissa. Hänellä on asiantuntijatietoa sekä kokemusta ryhmien ohjaamisesta – siis vertaistukea myös!

Hyvän koulutusryhmän tuntomerkkejä:

Ryhmäläiset tietävät, mikä on Terve-kurssin tarkoitus.
Pystytään keskittymään olennaiseen sisältöön (aikataulu).
Toimitaan yhteishengessä ja käyttäydytään reilusti toisia kohtaan (säännöt).
Ryhmä tukee omien kokemusten jakamista ja voimaannuttaa itsestä huolehtimiseen.
Ongelmista keskustellaan, kunnes ne ratkeavat jollakin tavalla.
Ylläpidetään moniäänisyyttä iän, kokemusten, osaamisen ja kulttuurin suhteen.
Osallistuja kokee ryhmästä olevan hyötyä.
Osallistumista juhlistaan ja siitä palkitaan.

Hyvän ryhmän esteitä ja ratkaisuyrityksiä

- Valtataistelut ja ristiriidat → auttaa jos ryhmän tavoitteet ovat sovitut ja selvät.
- Arvokriisit → keskustelu lisää tietoisuutta toisten arvoista ja tavoista, vain keskustellen opitaan.
- Ryhmä jakaantuu kuppikuntiin → pyritään keskittymään itse ongelmaan, ei vastakkainasetteluun.
- Vastakkainasettelut, mikä oikein tai väärin → pyritään löytämään yhteisiä suosituksia, asioita, joista ollaan yhtä mieltä.
- Sivullisuus, passiivisuus → muodostetaan heterogeenisiä, epäyhtenäisiä ryhmiä, joissa saa olla joko aktiivinen tai passiivinen.

Ryhmässä korostuu yhtä aikaa **halu olla samanlainen** kuin muut:

”Kyllä, muut näyttävät ajattelevan samoin!”

ja toisaalta **halu erottua ja olla ainutlaatuinen**:

”Erittäin hyvin oivallettu, Mika!”

Ryhmän jäsen tarvitsee palautetta ja palkitsemista kumpaankin suuntaan!

(mukaillen Kasvi 2001)

Ryhmän aloitus: tutustuminen ja turvallisuus

Matalankynnyksen ryhmässä on vähän sääntöjä. Se, mikä yhteisesti ja lyhyesti alussa sovitaan, riittää. Vältetään perinteisiä listoja ryhmän yhteisistä säännöistä. Ongelmatilanteissa keskustellaan, miten jatkossa tulisi toimia. Ohjaaja tukee ryhmäläisiä yksilöllisesti ja joustavasti, mutta oikeudenmukaisesti!

Rakennetaan turvallisuutta vankiryhmään

Minkälaiset tutustumis- tai ryhmäytymisleikit sopivat matalankynnyksen kurssille? Vältä liian vaativia osallistumisia: kaikki osallistuvat omien voimavarojensa mukaisesti. Mieti myös, minkälainen sinun työroolisi ohjaajana on? Onko se tässä matalan kynnyksen ryhmässä erilainen kuin muussa työssäsi? Puhutteletko vankeja yleensä sukunimellä, mutta tässä ryhmässä etunimellä?

Kuvaillaan ryhmän rakenne ja luonne

Ryhmä toimii suljettuna ryhmänä, mutta kokemuksen mukaan jälki-ilmoittautuja voi aloittaa kurssin vielä kolmannella tapaamiskerralla, mutta ei enää myöhemmin. Vertaiskouluttajaa kannattaa hyödyntää opettajana niin uusille tulokkaille kuin poissaolleille.

Sovitaan ryhmän yhteiset ”pienet” säännöt

- luottamuksellisuus
- ryhmässä olemiseen pitää olla riittävä kunto (päihtymys tai vieroitusoireet?)
- ei kuivanappailua!

TÄRKEINTÄ ON, että joka ryhmä on omanlaisensa: matala profiili ja matala kynnys!

Ryhmäkerran kulku

1. Aloitetaan vapaaehtoisella ja vapaamuotoisella kuulumisten vaihdolla: mitä kuuluu, tapahtunut erityistä, onko opetettu muita/toimittu vertaisina, kysyttävää edellisestä kerrasta jne.
2. Edetään ryhmäkerran teeman mukaan.
3. Kurssilaisella on edessään teemaan liittyvä esitetyt muistiinpanosivu omia merkintöjä varten.
4. Päivän aihe kirjoitetaan selkeästi esille: esimerkiksi fläppi- tai liitutaululle, kalvolle.
5. Koe: lähtötason selvittely on tehty sellissä tai tehdään nyt tunnin alussa luokassa.
6. Ryhmä lopetetaan rauhassa: kysytään tunnin sujumisesta, saiko uutta tietoa jne.
7. Ryhmän alussa tai lopussa voi ja kannattaakin pyytää myös kirjallista palautetta.

OHJAAJAN MUISTILAPPU

Mitä kerron osallistujille kussin alussa?

Minkälainen ryhmä on:

- Opetus ajoittain keskustelua, ajoittain koulumaista opiskelua.
- Paljon kirjallista materiaalia.
- Kokeet = kysellään mitä jo tietää, antaa tietoa ohjaajalle ja itsellekin!
- Aikaa 2 tuntia, välillä 15 minuutin tauko
- Huomioidaan kaikkien kokemusta ja osaamista, puhu ja kerro sen verran kuin itse haluat.
- Kahdenlaista asiantuntemusta: työntekijöiden ammatillista osaamista ja käyttäjien kokemustietoa.
- Tarkoitus on miettiä mitä riskejä olen itse ottanut ja missä mielentilassa, miten niitä voisi välttää.
- Ryhmässä herää ainehimo, josta pitää ja on lupa puhua!
- Kuivanappailua ei haluta kuulla!

Ryhmän säännöt:

- Ei puhuta päällekkäin, opiskelurauha!
- Ryhmäläisten henkilökohtaisista asioista ei puhuta eteenpäin.
- Kaikesta opitusta pitää ja saa puhua eteenpäin, vertaisena!
- Ryhmään tullaan sellaisessa kunnossa, että pystyy siellä olemaan ja opiskelemaan eikä häiritse muita.
- Jos on asiaa talon muille työntekijöille, oma aika varataan asiointi-lomakkeella.
- Kynät pidetään luokassa.

Kirjoitetaan taululle tai fläpille:

- Kutsumanimi (kotipaikkakunta)
- Pysyvä istumajärjestys



Vuorovaikutteisen ja ongelmalähtöisen ryhmän ohjaus⁴

Kurssilaisten elämän kokemukset ja ryhmässä yhteisesti tuotettava tieto tarjoavat mahdollisuuden uuden oppimiselle Terve-ryhmissä:

Lähtökohtana on turvallisuus: ryhmään on psyykkisesti helppo tulla ja ilmapiiri on riittävän turvallinen ilmaista omia näkemyksiä asioista.

Tapaamiskerran myönteinen suhtautumisilmapiiri antaa tilaa ryhmäläisten kysymyksille mahdollistaen ongelmalähtöisen ja vuorovaikutteisen asiantuntijuuden vaihdon.

Ryhmä tarjoaa ryhmäkerran teemalle rauhoitetun ajan, paikan puhua ja ennen kaikkea kysyä.

Vangit tuovat ryhmään elämänhistoriaansa ja -kokemuksiinsa perustuvaa tietoa, uskomuksia ja kysymyksiä ryhmäkerran aiheeseen liittyen. Ohjaajat tuovat ryhmään oman tietonsa. Vuorovaikutteinen asiantuntijuuden vaihto perustuu yhteisen tiedon ja ymmärryksen rakentamiseen ryhmässä. Ryhmät mahdollistavat molemminpuolisen oppimiskokemuksen.

Dialogisuus synnyttää uutta ymmärrystä⁵

Terveysneuvontaryhmissä ohjaajien työote on dialoginen. Kyseessä on kokemukseen pohjautuvan tiedon ja tutkitun tiedon välinen dialogi. Dialogisuus on vastavuoroista, molemminpuolista ymmärrystä synnyttävää vuorovaikutusta. Ryhmässäolijat oppivat toisiltaan, jolloin yhteisen ihmettelyn ja oppimisen kautta syntyy uutta ymmärrystä ja tietoa. Ohjaajan näkökulmasta se tarkoittaa myös epävarmuuteen suostumista, jossa ryhmän struktuuri kannattelee tasavertaista oppimista.

Särö mahdollistaa oppimisen⁶

Aikuisen oma elämänkokemus edustaa hänelle varmaa tietoa. Se näyttäytyy hänelle totena - varmuuden maailmana. Tähän kokemustietoon täytyy syntyä särö, jotta uuden oppiminen olisi mahdollista. Särö syntyy, kun elämänkokemuksesta syntyneet uskomukset ja oppimiskokemus törmäävät yhteen. Särö synnyttää vangissa epäilyn hänen uskomustaan kohtaan, mikä mahdollistaa uuden oppimisen ja muutosprosessin alkamisen. Ryhmissä luodaan aidon kohtaamisen ja molemminpuolisen kuulemisen keinoin tässä ja nyt –tilanne, jossa vanki voi halutessaan kriittisesti tarkastella omia uskomuksiaan ja käyttötottumuksiaan. Vangit ovat päihderiippuvuudestaan huolimatta huolestuneita terveydestään ja motivoituneita vastaanottamaan terveystietoa.

⁴ Lähteenä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Yliopettaja Sari Viikki-Ripatin luennot 2008 "Vuorovaikutteisen ja ongelmalähtöisen ryhmän opetus"

⁵ Mönkkönen K. 2007. Vuorovaikutus – dialoginen asiakastyö. Edita Publishing Oy.

⁶ Malinen A. 2000. Towards the essence of adult experiential learning. A reading of the theories of Knowles, Kolb, Mezirow, Revans and Schön. Jyväskylän yliopisto: SoPhi.

Vertaisvaikutus ja vertaisoppiminen

Omista kavereista, sellikavereista ja läheisistä huolehtimisen tärkeyttä korostetaan joka kurssikerralla: miten autetaan kaveria, miten annetaan terveysneuvontaa rakentavasti. Kurssilaisen tulevaa erityisasemaa terveystiedon asiantuntijana nostetaan esiin. Arvostusta saa, kun omistaa ja jakaa tietoa. Tieto antaa ”positiivista valtaa ja asemaa” myös käyttäjäyhteisössä.

Vertaistoimintaharjoitukset ”Kerro kaverillekin”

Kokemuksen mukaan ensimmäisellä kerralla ei (ehkä) kannata kertoa, että Terve-ryhmässä teetetään vertaistehtäviä. Jotkut kurssilaiset saattavat kokea olonsa uudessa ryhmässä vielä niin epävarmaksi, että tehtävistä puhuminen voi muodostua esteeksi osallistua enää toista kertaa ryhmään. Monille jo pelkkä oma opiskelu ja ryhmässä olo voi tuntua hyvin raskaalta.

Toisella kurssitapaamiskerralla ohjaaja voi kysellä, onko osastolla puhuttu mitään Terve-ryhmistä, hivistä tai hepatiiteista? Onko jollain vääriä käsityksiä ja onko niistä keskusteltu jne. Näin päästään esittelemään vaihtoehtoisia vertaistehtäviä:

- 1) Kummioppilas-tehtävä = opitun tiedon siirtoa valitulle vankikaverille kurssin aikana
- 2) Tietokilpailu tai pelit selliosastolla = ”leikin” varjolla tiedon siirtoa vertaisryhmälle
- 3) Tiedonjakoa kongilla = spontaania tiedonjakoa, keskustelua opitusta eri tilanteissa



KUMMIOPPILAS-TEHTÄVÄ

Tavoite: Kurssilainen kokeilee sovitusti ja valmiin materiaalin avulla opitun tiedon välittämistä eteenpäin. Hän toimii vertaisvaikuttajana harjoitellen tiedon jakajan ja keskustelijan roolia.

Toteutus: Kurssilainen valitsee itselleen kummioppilaan, jota opettaa koko kurssin ajan. Kurssilainen jakaa kummioppilaalle samaa materiaalia kuin mitä itse on kurssilla saanut. Materiaalia jaettaessa huomioidaan myös kummioppilaat. Myös kurssilaisten omat kokeet sopivat opettamiseen.

Kuka valitaan kummioppilaaksi: Kurssilainen valitsema kummioppilas voi olla sellikaveri, tai muu kaveri linnasta. Kummioppilas ajatusta voi laajentaa siviilissä oleviin läheisiin ja ystäviin jne.

Kummioppilaan oppimisesta ja kokemuksista jaetaan mielellään kokemuksia:

- kummioppilaan kokeita tuodaan aluksi korjattavaksi ryhmään (tavoite on, että kummi korjaisi kokeet itse selliosastolla)
- omia muistiinpanoja on haluttu kopioida kummioppilaalle
- ”ei se narkkari mitään opi”
- myös puolisoille jaetaan tietoa perhetapaamisessa

TIEDONJAKO, TIETOKILPAILUT JA PELIT SELLIOSASTOLLA

Kokeista voi pitää tietokilpailuja selliosastolla. Jos ryhmäläisillä on tähän halukkuutta, voi joskus myös ”koe- ja vastaukset”-kaavakkeen jakaa tietokilpailun pitäjän tueksi.

Voi hyödyntää myös vertaisesitystä ”Kiinnostaako terveys?”

Joissain vankiloissa päihdeohjaajilla on muitakin päihdekuntoutukseen liittyviä pelejä.

Vertaistehtävien ohjaaminen

Ohjaaja kysyy kurssin aikana kummioppilaan kuulumisia sekä kurssilaisen tuntemuksia toimia ”vertaisena” jne. Ohjaaja voi vahvistaa ja rohkaista vertaistoimintaan pienillä kysymyksillä: oletko jakanut tietoa? oletko tehnyt terveysneuvontatyötä? vertaistyötä aiemmin? Ollaan kiinnostuneita siitä, mitä on opetettu, millä tavoin, onko uskottu, kannustetaan lisää ja annetaan kiitosta.

Tehtävän merkitys ja kokemukset

Tiedonjakajana ja vertaisena oleminen on silminnähden itsetuntoa kohottava asia, joka on tullut esille kaikissa Terve-ryhmissä. Esimerkiksi: ”Kun kerroin koteloitumisesta, niin sain uskottavuutta, kun kerroin että olen käynyt terveystieteiden kurssin”.

Vinkkejä ryhmän ohjaukseen

■ Ryhmän aktivointi ja motivointi

Ohjaaja ja/tai ryhmäläiset kirjoittavat esillä olevia asioita lyhyesti taululle, jotta ne ovat yhteisesti nähtävillä.

Esitetyt luentorungot jaetaan muistiinpanojen pohjaksi (huomioi lukutaito: vaikka ei pystyisi lukemaan kaikkea, jaa kaikille ettei erotu joukosta!)

Jos joku on haluton osallistumaan ryhmään, mieti ohjaajana, miten paljon kannattaa motivoida tai tavata kurssikertojen välillä, vai onko parempi, että jää yhdeltä kerralta pois joskus?

Hiljainen kurssilainen: osallistuminen omien resurssien rajoissa; muista matalakynnyksisyys!

Vaikeneva kurssilainen: ei välttämättä negatiivista, asiat saattavat päinvastoin koskettaa liikaakin!

■ Levottoman ryhmän rauhoittaminen

Äänekkään ja negatiivisen kurssilaisten vaientaminen onnistuu parhaiten, kun kysyt samaa asiaa muilta. Näin saadaan esiin eriäviä mielipiteitä, joita lähdetään hanakasti myös puolustamaan! (esim. vieroitusoireita on jonkun mielestä aina hoidettu huonosti, vaikka toisen mielestä taas saanut apua hyvin ihan)

Ryhmässä on levoton ja/tai päihtynyt kurssilainen: vangin kanssa keskustelu ja pelisäännöistä sopiminen ennen seuraavaa kertaa, istumapaikan vaihtaminen, mahdollinen ryhmätilasta poistaminen tällä kerralla jne. saattavat rauhoittaa tilanteen.

Levotonta on rajattava, jos muiden osallistuminen näyttää häiriintyvän. Matalakynnyksisyyttä tukee joustaminen ja yksilöllisyyden kunnioittaminen.

■ Päihtynyt ryhmäläinen

Ryhmään voi osallistua, jos on asioimiskunnossa. Ota asia puheeksi heti kurssin alussa. Päihtynyt ohjataan hienotunteisesti pois ryhmästä ja hän on tervetullut ryhmään taas seuraavalla kerralla. Sekä oppimisen että laitosturvallisuuden kannalta on tärkeää, ettei osallistuta huonokuntoisena.

Terveysturvallisuus on vaitiolovelvollisuus ja päihdeohjaajilla ilmoitusvelvollisuus. Käytännössä se ei ole aiheuttanut ristiriitaa. Vankiloissa on yhteiset määräykset ja vankilakohtaiset käytännöt, jotka on vain löydettävä. Tärkeää on muistaa, että aineita käyttävä vanki on erityisen suuressa riskissä saada tartuntatauteja ja infektioita ja juuri hän hyötyisi kurssista eniten.

Keskeistä:

- Kurssilla käytetään häiritsevyys-termiä, ei päihtymystilaa
- Asiaa ei yleensä ole tarpeen tarkistaa ja on perusteltua, että seuloja ei oteta ennen Terve-kurssille osallistumista
- On tärkeää keskustella epäonnistuneen kurssikerran jälkeen, miten vanki kokee hyötyvänsä kurssista. Lisääkö kurssi ainehimoa, kokeeko sen kuivanappailuna?

Terve-kurssin opetusmateriaali

Terve-projekti on tuottanut Terveysneuvontatyön koulutuksen opetuksen tueksi:

- DVD:n ”Siististi siviiliin”
- Taskukokoisen haitariesitteen vertaisille ”Kiinnostaako terveys?”
- ”Vankilat, päihteet ja haittojen vähentäminen” WHO:n yhteenvetokatsaus
- Kolmiosaisen opetuspaketin
 - I osa TERVEYSNEUVONNAN PERUSTEET
 - II osa TERVE-KURSSIN OHJAAJAN OPAS
 - III osa TERVE-KURSSIN OPETUSSISÄLLÖT
 - jota myös terveysneuvontatyön yhdyshenkilö päivittää
- Opetussisällöissä kerrotaan, mitkä muut esitteet sopivat aiheeseen ja mistä niitä voi tilata lisää (kysy kurssiin liittyviä esitteitä myös: VHL Terveydenhuoltoyksikkö, Hämeenlinna, toimistos sihteeri).

Kurssin päättäminen

Kurssia päätettäessä tunnelmat voivat olla ennalta arvaamattomia. Useimmiten kurssi päättyy kuitenkin positiivisissa tunnelmissa. DVD, video ja tehtävät toimivat hyvänä tukena ohjaajille, ennen kuin siirrytään loppuarviointiin ja palautteisiin ja päätetään ryhmä.

Monenlaiset tunteet nousevat pintaan. On haikeutta ja surua, koska kurssia haluttaisiin jatkaa. Lopettaminen aiheuttaa suuttumusta ja kiukuttelua, kurssin arvoa voidaan mitätöidä. Eron hetkellä korostuu ryhmäläisten erilainen elämäntilanne, joka voi herättää kateutta tai katkeruutta. Kaikki vapautuvat eri aikaan, joillakin on asunto ja perhe, toisilla ei kumpaakaan.

DVD/video

Viimeisen tapaamisen tunnelmiin sopii hyvin DVD:n tai videon katselu. Se antaa mahdollisuuden palata joihinkin käsiteltyihin asioihin vielä kerran. Filmi syventää saatua tietoa, mahdollistaa vielä kysymysten teon ja on samalla viihteellinen extra-juttu. Vaihtoehtofilmejä ovat esimerkiksi:

► Siististi siviiliin (Kanada 2007)

- kaikissa vankiloissa on yksi Terve-projektin toimittama kappale
- valittu juuri tähän päätöstilanteeseen sopivaksi - sopii kaikille vangeille ja henkilökunnalle muutenkin!

► Piikkihuumeet (Kanada 1994)

- joissain vankiloissa on, hieman vanhentunut ja kallis, voi lainata RSKK Kriminologisesta kirjastosta postitse
- etuna, että kertoo yksityiskohtaisesti puhdistuskäytännöistä ja pistämisestä, aineiden riskeistä ja haitoista



TEHTÄVÄ 1: Tavoite tulevaisuudelle – postia itselle

Ryhmäläinen kirjoittaa kirjeen itselleen. Hän kirjoittaa tyhjään kuoreen nimensä ja osoitteensa ja sulkee ITSE kirjekuoren. Työntekijä kerää kuoret ja postittaa ne avaamattomina ryhmäläisille puolen vuoden kuluttua. Ohjaaja tarjoaa vaihtoehtoisia aiheita kirjeen kirjoittamiseen:

- a) Kirjoita kirjeeseen itsellesi sopiva pieni, konkreettinen ja realistinen tulevaisuuden tavoite. Esimerkiksi:
- käytän filtteriä säännöllisemmin
 - kokeilen vaihtoehtoisia käyttötapoja
 - käytän pienempää neulaa
 - käytän bentsot suun kautta
 - vaihdan Xanor-lääkkeen miedompaan bentzoon
 - hoidan korvaushoitoasiaani eteenpäin
 - amfetamiinipsykoosin tunnusmerkeissä pidän tauon ja... syön, juon ja nukun...
 - menen katkolle ellen pysty itse lopettamaan, vaikka haluaisin
 - tavoite liittyen vertaistyöhön, esimerkiksi ”korjaan aina kun kuulen puhetta C-hepatiitin koteloitumisesta...”
- b) Kirjoita: Mitä positiivista haluan muistaa Terve-ryhmästä, tästä ajasta, vankilasta...
- c) Kirjoita: Jos olen jossain epäonnistunut, niin miten/millä tavoin kannustan itseäni...

Tehtävän tavoite on, että oman postinsa saatuaan:

- ryhmässä käsitellyt asiat muodostuisivat kurssilaisen mielessä joksikin konkreettiseksi tavoitteeksi
- ryhmässä käsitellyt asiat ja muut ryhmäläiset palautuisivat mieleen
- omaa tavoitettaan voi tarkastella ko. ajan kuluttua ja peilata –”minkälainen käyttäjä olen tällä hetkellä”

Tehtävän teettäminen onnistuu ajoittain hyvin, ajoittain huonosti eli kannattaa yrittää!

TEHTÄVÄ 2: Riskinotto-ryhmätehtävä taululle

Ryhmäläisten vastaukset/kokemukset listataan fläpille

- Mikä saa ottamaan riskejä huumeita käytettäessä esim. piikittäessä?
- Mikä lisää riskinottoa?
- Millaisessa tilanteessa ei välitä riskeistä?

Asiaan vaikuttavat tekijät ovat sekä ulkoisia (esimerkiksi puhtaita neuloja ja ruiskuja ei ole saatavilla, kiire sellin ovien ollessa hetken auki jne.) että sisäisiä lähinnä psyykkisiä tekijöitä (välinpitämättömyys, tyttöystävän kanssa yhteiset värkit jne.).

Riskejä lisäävät tekijät puhutaan ääneen ryhmässä ja ne tulevat havainnollistettua muillekin ryhmäläisille. Ryhmäläiset tarkastelevat omaa käyttäytymistään ennen ja nyt. Tehtävän kautta mietitään riskien välttämistä tulevaisuudessa. Tehtävä toimii hyvin viimeisessä tapaamisessa!

Päätöskahvit

- kahvit tai muuta sopivaa suuhunpantavaa mahdollisuuksien mukaan (limppari, jäätelö, pulla, suklaa)
- voi yhdistää myös dvd/videon katseluun!
- erityistarjoilu välittää viestiä: olet tärkeä ja itsestä kannattaa huolehtia, ensimmäinen tavoite on saavutettu nyt, kun kurssi päättyy ja saa todistukseen!

Todistusten jako

- todistus on monille heidän elämänsä ensimmäinen ”päästötodistus, jonka näkemisestä äitikin ilahtuisi”
- liitteenä on todistusmalli, mutta ohjaajat voivat tehdä itse omanlaisensa
- tärkeää näkyä: montako kokoontumista, mitä sisältöjä ollut, aika ja ohjaajat
- vankilan näkyminen kurssinpitopaikkana todistuksessa: harkittava laitoskohtaisesti käytäntö, näkyykö SE vai ei!

► Malli ”Kurssitodistus” liite 4.

Tiedoksi ohjaajalle!

- ◆ Kurssilainen voi vapauduttuaan näyttää todistuksen pääkaupunkiseudun terveysneuvontapisteessä ja saada suuremmat vaihto-oikeudet (200 kpl vaihto-oikeus kuten on Vinkin Lumipallo-kurssin käyneillä).
- ◆ Kurssilaisen tulee säilyttää todistuksensa ja viedä se omaan terveysneuvontapisteeseen vapauduttuaan, jos haluaa pyytää isompaa vaihto-oikeutta. Vankilatyöntekijänä et voi luvata mitään, vaan terveysneuvontapisteeseen työntekijä päättää asiasta.
- ◆ Mahdollisesta suuremmasta vaihto-oikeudesta voi puhua kurssin loppumetreillä, jos katsoo aiheelliseksi.
- ◆ Suurempi vaihto-oikeus ei ole toiminut motivaationa kurssille tuloon
- ◆ Suurempi vaihto-oikeus on aiheuttanut joitain epäselvyyksiä:
 - todistuksia myyty?
 - kerrottu, että kurssi on käyty mutta todistus on hukattu
 - osa hukannut oikeasti
 - osa ”kokeilee kepillä jäätä”

Ohjaajien palaute yksittäiselle ryhmäläiselle ja koko ryhmälle kurssin päättyessä on arvokas asia!

Palautteen antamisen tärkeyttä ei kannata koskaan aliarvioida matalankynnyksen ryhmässä. Valmistaudu siihen erityisesti ennen viimeistä tapaamiskertaa!

Kurssilaisten suullinen ja kirjallinen palaute

Kurssipalaute kertoo siitä, miten kurssilaiset ovat kokeneet koko kurssin, mutta se on samalla myös kurssilaisten itsearviointia siitä, mitä he ovat oppineet ja miten ovat hyötynet kurssista. On tärkeää kerätä sekä suullista että kirjallista palautetta: toiset kirjoittavat mieluummin, toiset taas puhuvat.

Viimeiseen kertaan liittyviä sekä suullisen että kirjallisen palautteen keräämiseen sopivia kysymyksiä ovat esimerkiksi:

- 1) Mistä kursilla opitusta asiasta on ollut hyötyä?
- 2) Mikä asia oli turhaa tai toistoa?
- 3) Mikä mahdollisesti muuttuu liittyen käyttöön?
- 4) Mitkä asiat ovat koskettaneet eniten?

Kurssikertojen alussa tai vasta viimeisellä kerralla voi kysyä kirjallista palautetta oheisilla Risuja ja ruusuja -palautelomakkeilla. Vangit ovat täyttäneet sitä hyvin sujuvasti tunnilla tai selleissä. Toiset täyttävät perusteellisemmin kuin toiset. On sisältänyt paljon todella runsasta ja rakentavaa palautetta. Koko Terve-kurssin arviointilomakkeen voit jakaa selleissä täytettäväksi, koska sen täyttämiseen on hyvä saada keskittyä ja käyttää aikaa.

► **Malli ”Kurssikerran arviointi” liite 5**

► **Malli ”Koko Terve-kurssin arviointi” liite 6**



6. KURSSIN ARVIOINTI JA RAPORTOINTI

Arviointimenetelmät

Mitä arvioidaan jos arvioidaan, ja kuka sanoo että miten? Miten matalankynnyksen ryhmäläisten oppimista seurataan ja miten matalankynnyksen ryhmää arvioidaan? Ettei se olisi ”liikaa” ryhmäläisille tai ryhmän vetäjälle?

Sinä ja/tai esimiehesi suunnittelette ja päätätte, mitä tietoa Vatiin ja Effican kirjaamisen lisäksi halutaan kerätä.

Huom. Terve-kurssien arvioinnista keräämääsi tietoa voit hyödyntää vaikka jossain opinnoissasi, jonka sisältönä on esimerkiksi yleinen arviointiharjoitus, ryhmänohjaus-harjoitus, vuorovaikutuksen arviointi, terveysneuvontaharjoitus tai tarvittaessa jonkun tietyn vuorovaikutusmenetelmän harjoitus.

KURSSILAISTEN KOKEISTA SAATAVA PALAUTE

♦ Voit käyttää halutessasi arvioinnin apuna **yhtä ja samaa koetta**: lähtötason määrittelyyn (alkukokeena) ja opitun arviointiin (loppukokeena). Näin näet mitä kukin oppi matkalla.

Löydät jokaisen kurssiteeman lopusta valmiit koekaavakkeet. Ne sisältävät oikein-väärin –väittämiä, joihin vastataan rasti ruutuun -periaatteella. Mukana on myös muutamia avoimia kysymyksiä. Kokeita ei ole joka osiossa; esimerkiksi mielenterveysosasta ne puuttuvat.

Kokeet realisoivat osallistujalle, mitä hän jo osaa ja mistä tarvitsisi lisää tietoa. Kokemus ryhmistä osoittaa, että kokeiden palauttaminen herättää ryhmäläisissä mielenkiintoa ”miten kaveri on pärjännyt” ja motivoi jatkossa opiskelemaan ja vastaamaan uusiin kokeisiin. Kokeet innostavat vertaistoimintaan eli kummioppilaan opettamiseen ja tietokilpailujen pitämiseen osastolla.

Varsinkin aloittelevan ohjaajan on hyödyllistä verrata alku- ja loppukokeen tuloksia toisiinsa: antaa tietoa mitä kurssilainen muistaa pari viikkoa aiemmin opitusta. Tiedon pysymistä mielessä tai käyttäytymisen muutosta ei näin pystytä mittaamaan, varsinkaan lyhyellä aikavälillä, vaikka muutoksesta on toki hyvä kysellä!

KURSSILAISTEN SUULLINEN JA KIRJALLINEN PALAUTE

♦ Hyödynnä edellä keräämääsi **suullista ja kirjallista palautetta** (vrt. ryhmän päättäminen), tee siitä yhteenveto.



Esimerkkejä: Mistä voit kerätä arviointitietoa?

Raportointi on helppoa, jos keräät pientä tietoa kurssimatkan varrelta. Raportointikäytännöt vaihtelevat vankiloittain. Oman työn kehittämisen kannalta on hyödyllistä tehdä arviointia jossain muodossa.

Terve-kurssista välittyy vankilan päivittäisten rutiinien myötä tietoa

- vangin Efficään ja Vatiin: ohjelmatoimintoihin merkintä Terve-kurssista
= lyhyt, motivoiva päihdekurssi
- ohjaajan sekä laitoksen tulostavoitteiden toteutumaan
- esimiehelle kirjallisena/suullisena palautteena
- kehityskeskustelun pohjaksi ja Tarmoon.

Jo 1-2 sivun yhteenveto seuraavista palautteista antaa paljon informaatiota:

1. Ohjaajatyöparin yhteinen jälkipuinti kurssikerran jälkeen

Kirjoita pari riviä ylös samalla kun puratte tapahtunutta tai heti sen jälkeen. Koska on suositeltavaa, että kaksi ohjaajaa olisi vastuussa kurssin vetämisestä, on myös tärkeää, että he purkavat ryhmän jälkeen tapahtumat ja kokemuksen keskenään. Vielä tärkeämpää on järjestää purku/jakaminen, jos vain yksi ohjaaja on vetänyt ryhmän toisen ollessa estynyt tms. Näin varmistetaan sekä tiedon kulku että aina tarpeellinen tuki ja ”vertaistyönohjaus”.

2. Ohjaajan omat muistiinpanot

Kirjoita pari riviä kokemuksistasi joka ryhmäkerran jälkeen, koska tuoreet muistikuvat ovat vanhoja rikkaampia!

3. Vangin arvio kurssikerrasta (liite 5)

Vankien täyttämä arviointilappunen kerätään seuraavan kurssikerran alussa. Vankien antama palaute edellisestä kerrasta on hyödyllinen: se kertoo ohjaajalle, onko taso liian vaativa sekä miten vangit kokevat pystyvänsä vastaanottamaan tietoa ja osallistumaan kurssiin. Se antaa heille mahdollisuuden vaikuttaa ja tulla kuulluksi.

4. Vangin arvio koko Terve-kurssista (liite 6)

Vankien täyttämä loppuarviolappu
Kurssipalaute kertoo, miten kurssilaiset ovat kokeneet koko kurssin. Samalla se on myös kurssilaisten itsearviointia siitä, mitä he ovat oppineet ja hyötäneet kurssista. Sekä suullisen että kirjallisen palautteen kerääminen on hyödyllistä, koska osallistujat ovat aktiivisuudessaan ja ilmaisussaan hyvin erilaisia.

5. Henkilökunnan palaute vankien osallistumisesta ja kurssijärjestelyistä:

Kuuntele ja kysele, miten kurssisiin, kurssilaisiin ja mahdollisiin muutoksiin suhtaudutaan: liitä raporttiin, jotta palaute, kehittäminen ja kiitokset olisivat mahdollisia.

Esimerkkejä: Miten raportoit, jaat tietoa ja saat palautetta

Voit hyödyntää esimerkiksi seuraavaa tietoa työparin yhteisessä arvioinnissa tai esimies-alaiskeskusteluissa sekä kehityskeskustelujen tai opintojesi pohjana:

KOHDERYHMÄ: Ketä oli kurssilla mukana ja miten heidän erityistarpeitaan huomioitiin:

- syrjäytyneet vangit, eri-ikäiset/nuoret vangit, sukupuoli- ja tasa-arvoasiat
- kielelliset ja kulttuuriset tarpeet: ulkomaalaiset, romanit
- laitoksen eri osastojen luonteen huomioiminen

RITA/ RANSU: Riski- ja tarvearvion sekä rangaistusajan suunnitelman hyödyntäminen valinnassa, miten käytännössä toteutui

SEULAT: Aiheuttavatko positiiviset seulat kurssikiellon? Tavoitteena on, että matalankynnyksen Terve-kurssille voisi silti osallistua, ja erityisesti juuri silloin!

KURSSIN KESKEYTTÄMINEN: Kurssin keskeyttämisestä ei tulisi seurata sanktioita vrt. eo.

LOPPUUN SUORITETTU KURSSI: Oliko osallistuminen vangille kannustava kokemus? Antoiko muu henkilökunta positiivista palautetta? Seurasiko kurssin suorittamisesta jotain etua vangeille, puolto siirtolaan tms.?

MATALAKYNNYKSISYYDEN TOTEUTUMINEN: Pääsiko kurssille ne, joille ei ole muuta tarjolla, ns. ”toivottomat tapaukset” ja psyykkisestikin oireilevat?

VALVONTAHENKILÖSTÖN OSALLISTUMINEN: Informoitko valvontaa käynnistyvästä Terve-kurssista, osallistuivatko he rekrytointiin, jaettiin tietoa kurssin teemoista?

MUU HENKILÖSTÖ: Valittiinko osallistujat moniammatillisesti hyödyntämällä eri ammattiryhmien näkökulmia? Miten sujui? Sisäistikö muu henkilökunta ajatuksen siitä, miksi matalakynnyksinen Terve-kurssi on tarpeen ja miten se saattaa motivoida jatkokuntoutukseenkin.

POLIKLINIKKA: Miten Terve-kurssi näkyi polilla? Lisäsikö se asiakasmääriä tai testaus- ja rokotuspyyntöjä? Jos ohjaaja vetää kurssia yksin, on tärkeää informoida ja tehdä yhteistyötä polin kanssa. Silloin voi selvittää talon käytäntöjä jo kurssilla.

OHJAUS ETEENPÄIN: Kurssi käynnistää parhaimmillaan muutosprosessin, jolloin yksilötyö mahdollistuu: ohjasitko asiakkaita myös psykologille tms.? Miten kurssin vetäminen vaikutti omiin vanki-asiakassuhteisiisi?

KURSSIN AJANKOHTA: Oliko ajankohta vangille sopiva? Mitä oli tarjolla kurssin jälkeen?

ONNISTUIKO KURSSIN INTEGROINTI MUUHUN TOIMINTAAN: Ei kokoonnuttu kanttiinin aukioloaikaan, oliko ongelmia työtoimintojen yms. yhteensovittamisessa?

Miltä sinusta itsestäsi tuntuu ryhmän päättyessä?

Mitkä ovat omat päällimmäiset tuntemuksesi: mitä opit, miten kehität kurssiasi, mitkä olivat vahvuutesi! Mistä sait tukea ryhmän toteuttamiseen? Kerro kokemuksista/tarpeistasi esimiehellesi.

7. LOPUKSI

”Siihen saattaa jäädä koukkuun.”

”Ja se kurssinveto toi aika hyvän fiiliksen, jotain siinä on...”

Miksi monet vankilassa terveysneuvontatyötä tekevät sanovat ”hurahtaneensa” terveysneuvontatyöhön ja ryhmänohjaukseen? Ja miksi he pitävät terveysneuvontaa tärkeänä osana vankeinhoidon päihdestrategian mukaista huumehaittojen vähentämistä?

Vastaus on varmaan se, että työntekijän ja käyttäjän vastavuoroinen pohdinta käytön erilaisista riskeistä/haitoista, huumeiden käytön vaihtoehdoista jne. tarjoaa työntekijälle runsaasti haasteita sekä uutta tietoa. Asiantuntijuus kasvaa kummallakin osapuolella ja vakuuttaa hyödyllisyydellään!

On yllättävää huomata kuinka huonokuntoinen, pitkään aineita sekakäyttänyt, yliannostustilanteita kokenut jne. monen diagnoosin vanki kiinnostuu luotettavan terveystiedon saannista! Terve-vankiryhmäläiset ovat myös lähteneet hoidattamaan itseään (testit, rokotukset, hepatiittihoidot) ja olleet valmiita kuulemaan muiden ryhmäläisten kokemuksia eri päihdehoitovaihtoehdoista.



**KIITOKSET
OHJAAJILLE!**

Lähdekirjallisuus ja suositeltavaa luettavaa:

- Barendregt C, Trautman F: With a little help from my friends. Trimbos Institute, Utrecht, The Netherlands. 1996
- Dahl P, Hirschovits T: Tästä on kyse, tietoa – päihteistä. YAD 2005, Hakapaino, Helsinki 2005
- Goodseel A, Hariga F, Theys D: Lumpipallo – Metodologinen käsikirja. Suom. Aro, Mari. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 37: A-klinikkasäätiö, 2002
- Havio M, Inkinen M, Partanen A (toim.): Päihdehoitotyö. Tammi, Helsinki 2008
- Hiv-hoitotyön käsikirja: Suomen hiv/aids-sairaanhoidajat ry, Aids-tukikeskus, HUS/HYKS/ Infektiosairauksien yksikkö Auroran sairaala 2008
www.aidstukikeskus.fi
- Jokinen P: Vinkkejä piikkihuumeita käyttävien kanssa työskenteleville. Järvenpään sosiaalisairaala. 2002
http://www.sosiaalisairaala.fi/koulutusmateriaalia/vinkkejä_kirja.pdf
- Kasvi J: Ryhmädynamiikka, ryhmäidentiteetti. Luento Oulun yliopisto 2006.
<http://ntsai.oulu.fi/oops/m/ryhmat.pdf>
- Kaukonen O, Hakkarainen P: Huumeidenkäyttäjä hyvinvointi valtiossa. Gaudeamus, Helsinki 2002
- Käsikirja Hiv-positiivisille. Positiiviset ry 2006.
<http://www.positiiviset.fi/kasikirja/index.shtml>
- Malin-Kaartinen K, Marttinen K, Puro P, Viljanen M: Linkki-projekti, Huumehaittojen vähentäminen vertaisryhmätoimintana Hgin terveysneuvontapiste Vinkissä 2004-2008. A-klinikkasäätiön raportti-sarja nro 54. 2008
- Rastas A: ”Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua?” Artikkeliteoksesta Jokinen-Juhila-Kulmala ” Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista” Gaudeamus, Helsinki 2004.
http://acta.uta.fi/pdf/Rastas_A4.pdf
- Salapuro M, Kiianmaa K, Seppä (toim.) Päihdelääketiede. Duodecim, Gummerus, Jyväskylä 2003
- Stöver H, Trautman F: Risk Reduction For Drug Users In Prisons. Trimbos Institute, University of Bremen, Encouraging Health Promotion For Drug Users within The Criminal Justice System. The Netherlands 2001
- Vankilat, päihteet ja haittojen vähentäminen tilannekatsaus. WHO. Kriminaali-huollon tukisäätiö. Monisteita 1/2005
- Virtanen T: ”Lusia päihteitä” Artikkeliteoksesta A-klinikkasäätiön Tiimi-lehdessä 6/2004
<http://www.a-klinikka.fi/tiimi/arkisto/2004/604/lusia.html>

Terve-ohjaajan oppaan ovat tarkistaneet: Yliopettaja Sari Viikki-Ripatti Rikosseuraamusalan Koulutuskeskus, Terveystieteiden tutkimuskeskus, Terveystieteiden tutkimuskeskus, Erityisasiantuntija Ulla Knuuti Rikosseuraamusvirasto, Yliopettaja Päivi Jokinen Järvenpään Sosiaalisairaala, Koulutuskoordinaattori Sisko Salo-Chydenius A-klinikkasäätiö, Aluevastaava Mika Mikkonen Hgin Terveystieteiden tutkimuskeskus Vinkki, Asiakastyön koordinaattori Erja Aalto Protukupiste, Toiminnanjohtaja Jukka Mäki ja Kehittämispäällikkö Maarit Suomela KRITS

Ulkoasun viimeistely: Juhani Ikala ja Lotta Lehmusvaara KRITS

LIITE 1.

MALLI Kurssi-ilmoitus ilmoitustaululle

IDÄN YKKÖSEN VANGEILLE:

KIINNOSTAAKO TERVEYS?

TULE OPISKELEMAAN TERVE-KURSSILLE:

- hepatiitit
- hiv
- yliannostukset ja ensiapu
- pistämiseen liittyvät terveyshaitat

Kurssi kokoontuu 18.6., 19.6., 26.6. ja 27.6. klo 12.15 - 14.15.

Kurssille otetaan kahdeksan vankia, vain idän ykkösen vankeja, ei muilta osastoilta ja se pidetään idän ykkösen alakerran luokkahuoneessa.

Kurssin ajalta maksetaan toimintarahaa.

Lähetä asiointilomake ohjaaja Birgitta Ratilaiselle 13.6.2007 menessä.

Kurssin toteuttaa Helsingin vankila ja kouluttajana on sairaanhoitaja Eeva Tamminen.

TERVETULO!

LIITE 2.

MALLI Rekrytointihaastattelun lomake

REKRYTOINTILOMAKE

Pvm Vankila

1. Nimi
2. Ikä
3. Selliosasto / selli
4. Kertalaisuus
5. Aloittanut tuomion
6. Vapautuminen
7. Koettu terveydentila, päihteiden käytön aiheuttamat haitat terveydelle, iv. käytön aloittamisikä (osa tiedoista saatavilla Vatista ja Efficasta)
8. Päihteiden käyttöhistoria: aineet, käyttötavat, riskinotto
9. Kotikunta, terveysneuvontapisteen asiakkuus
10. Hoidot siviilissä (päihde ja/ tai psykiatriset hoidot)
11. Ransu: Kysy vangilta itseltään, mitä suunnitelmaa Ransussa on?
12. Mitä toimintaa vankilassa ollut tai on meneillään: toimintaohjelmat, työtoiminta, kuntoutus (katso myös mitä kurssi/toimintaohjelma- tai työtoimintasuunnitelmia Ransuun on kirjattu)
13. Tulevaisuuden suunnitelmat
14. Keskittymiskyky koulumaiseen opiskeluun, kyky olla ryhmässä, jaksaa herätä aamulla...
15. Onko talossa joku vanki, jonka kanssa et missään nimessä voi tulla samalle kurssille?

LÄHTÖTASOKYSELY:

1. Keskushermostoa lamaavien päihteiden yliannostuksen oireet?
2. Mitä pitää tietää C-hepatiitista?
3. Mitä pitää tietää hivistä?
4. Onko kondomia helppo käyttää?
5. Mitä huumeen pistämisen liittyviä terveysriskejä tiedät?

LIITE 3.

MALLI Ilmoitus kurssille hyväksymisestä

Hei,	Häv 29.1.2008	
<p>Sinut on valittu Hämeenlinnan vankilassa 4.2.2008 alkavalle Terveystietokurssille. Kurssi kokoontuu kerhuhuoneessa 4:</p>		
maanantaina	4.2	Hepatiitit
torstaina	7.2	Hiv
maanantaina	11.2	Päihteiden vaikutus mielenterveyteen
torstaina	14.2	Yliannostukset ja ensiapu
maanantaina	18.2	Seksuaalisuus (seksuaaliterapeutti)
maanantaina	25.2	Seksuaalisuus (seksuaaliterapeutti)
torstaina	28.2	Pistämiseen liittyvät terveyshaitat
maanantaina	3.3	Päihdehoito ja terveysneuvontapisteet
päätäjäiset		
<p>Kurssi kokoontuu klo 13.30-15.30, välissä tupakkatauko. Ryhmäistunnon aikana keitetään kahvit.</p>		
<p>Terveisin: kurssin vetäjät Harri Hietala ja Sanna Korpela</p>		

LIITE 4.

MALLI Kurssitodistus

TODISTUS

Ville Varas on suorittanut (Porin vankilassa / näkykö vai ei, laitoskohtainen)

Terveystieto- ja vertaistukikurssin (TERVE-KURSSI)
22.3 - 11.4.2009 välisenä aikana.

Kurssin kesto oli 16 tuntia ja aiheita olivat:

- tartuntataudit; hiv ja hepatiitit
- päihteiden vaikutus mielenterveyteen
- päihteiden yliannostukset ja ensiapu
- pistämiseen liittyvät terveyshaitat
- seksuaalisuus, seksitaudit ja turvaseksi
- terveysneuvontapisteiden toiminta
- päihdehoitovaihtoehdot
- vertaistuki

Kurssin ohjaajat:

päihdeohjaaja

sairaanhoitaja

Kurssilaisen terveysneuvontapiste on:

Helsinki, Toinen linja, jossa hän käyttää Vesku -77 nimimerkkiä

LIITE 5.

MALLI KURSSIKERRAN ARVIOINTI

Hepatiitit

Aihe oli mielenkiintoinen:

ei yhtään 1 2 3 4 5 erittäin paljon

Sain hyödyllistä tietoa:

en yhtään 1 2 3 4 5 erittäin paljon

Lisäksi haluan sanoa (ruusuja ja risuja): _____

_____ Kiitos palautteestasi!

LIITE 6.

MALLI KOKO KURSSIN ARVIOINTI

TERVE – KURSSIN ARVIOINTI

1. Hepatiitit olin paikalla en ollut paikalla

Sain hyödyllistä tietoa:

en yhtään 1 2 3 4 5 erittäin paljon

Lisäksi haluan sanoa: _____

2. Hiv olin paikalla en ollut paikalla

Sain hyödyllistä tietoa:

en yhtään 1 2 3 4 5 erittäin paljon

Lisäksi haluan sanoa: _____

3. Yliannostukset ja ensiapu olin paikalla en ollut paikalla

Sain hyödyllistä tietoa:

en yhtään 1 2 3 4 5 erittäin paljon

Lisäksi haluan sanoa: _____

4. Päihteiden vaikutus mielenterveyteen olin paikalla en ollut paikalla

Sain hyödyllistä tietoa:

en yhtään 1 2 3 4 5 erittäin paljon

Lisäksi haluan sanoa: _____

4. Pistämättä paras olin paikalla en ollut paikalla

Sain hyödyllistä tietoa:

en yhtään 1 2 3 4 5 erittäin paljon

Lisäksi haluan sanoa: _____

5. Päihdehoito ja terveysneuvontapisteet olin paikalla en ollut paikalla

Sain hyödyllistä tietoa:

en yhtään 1 2 3 4 5 erittäin paljon

Lisäksi haluan sanoa: _____

ARVIOI KURSSIN KOKONAISUUTTA:

Mitä etua tai haittaa oli ryhmämuotoisesta opiskelusta? _____

Hyödynsitkö jaettua opetusmateriaalia? _____

Mitä haluat sanoa kokeista? _____

Opetustapa? _____

Kurssin sisältö? Mitä lisää, mitä pois? _____

Sopiiko kurssi mielestäsi vankilaan? _____

Annoitko muille tietoa opituista asioista? _____

Miten kehittäisit kurssia? _____

Kiitos palautteestasi!